

Univerzita Karlova
Pedagogická fakulta
Katedra základů společenských věd

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

René Descartes a jeho pojetí Boha

Rene Descartes and his view of God

Veronika Rašková

Vedoucí práce: prof. PHDr. Anna Hogenová, CSc.

Studijní program: Specializace v pedagogice (B7507)

Studijní obor: Tělesná výchova a sport – Základy společenských věd se zaměřením
na vzdělávání

Odevzdáním této bakalářské práce na téma René Descartes a jeho pojetí Boha potvrzuji, že jsem ji vypracovala pod vedením vedoucího práce samostatně za použití v práci uvedených pramenů a literatury. Dále potvrzuji, že tato práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 12.7.2019

.....

Veronika Rašková

Poděkování

Chtěla bych velmi poděkovat své vedoucí mé bakalářské práce, paní prof. PHDr. Anně Hogenové, CSc. za její cenné rady, připomínky, opravy, vedení a za její čas, který mojí práci věnovala.

ABSTRAKT

Bakalářská práce se zaměřuje na problematiku René Descartovo pojetí Boha. Ve své práci se ještě věnuji dvěma jeho následovníkům a tím jsou Gottfried Wilhelm Leibniz a Baruch Spinoza. Všichni tři byli představitelé a filozofové novověkého racionalismu a každý zastával jinou filozofii, jinou ontologii, poznání a pojetí Boha a tím se odlišovali od zbývajících dvou racionalistů. René Descartes byl vyznavačem dualismu, jímž vyznával dvě na sobě nezávislé substance, a to *res extensa* a *res cogitans* neboli tělo a duši, Gottfried Wilhelm Leibniz byl zastáncem pluralismu, pojetí světa stvořeného nekonečným množstvím monád, a Baruch Spinoza se zabýval monismem, v němž existuje jen jedna jediná substance a kde příroda a Bůh představují totéž. Jejich společným znakem je, že svoji filozofii opírají o matematické a geometrické základy.

Jako metodu jsem použila kompilaci. Zdroje, z kterých jsem kompilaci tvořila, byly Descartova *Rozprava o metodě: Jak správně vést svůj rozum a hledat pravdu ve vědách*, a *Meditace o první filozofii*, Leibnizova *Monadologie* a Spinozova *Etika vyložená způsobem užívaným v geometrii*.

Cílem mé práce je komparace pojetí Boha Reného Descarta a pojetí Boha Gottfrieda Wilhelma Leibnize a Barucha Spinozy a nalezení podobností mezi výše zmíněnými filozofy.

Závěr mé práce tvoří ucelení poznatků pojetí Boha všech tří zmíněných novověkých filozofů.

KLÍČOVÁ SLOVA

Okazionalita, *res extensa*, *res cogitans*, God

ABSTRACT

This bachelor work's thesis is as follows René Descartes and his view of God. In my work I am additionally occupying of two followers of René Descartes, Gottfried Wilhelm Leibniz and Baruch Spinoza. All were representatives and philosophers new age of racionalism and everybody had different view of philosophy and view of God and they denature of each other. René Descartes was occupied with dualism, which he professed res extensa a res cogitans neboli body and reason, Wilhelm Gottfried Leibniz was proponent of infinited pluralism, where the world is created by monads and Baruch Spinoza dedicated of monism, where for him existed only one substance and countryside.

I used compilation like method. Sources, which I created compilation from Descartes's *Discours on the Method of Rightly Conduction One's Reason and of Seeking Truth in the Sciences* and *Meditatiton on First Philosophy in which the existence of God and the immortality of the soul are demostrated*, Leibniz's *Monadologie* and Spinoza's *The Ethics, Demostrated in Geometrical Order*.

The targer of my bachelor work is comparation René Descartes and his view of God with Wilhelm Gootfiedla Leibniz's view of God and Baruch Spinoza's view of God and finding similarities between to mentioned philosophers.

KEYWORDS

Ocasionality, res extensa, res cogitans, God

Obsah

Úvod	6
1 Novověká filozofie	8
2 René Descartes	10
2.1 Filozofie Reného Descarta.....	14
3 René Descartes a jeho pojetí Boha	16
4 Gottfried Wilhelm Leibniz	21
4.1 Filozofie Gottfrieda Wilhelma Leibnize.....	25
5 Gottfried Wilhelm Leibniz a jeho pojetí Boha	26
6 Baruch Spinoza.....	31
6.1 Doba a filozofie Barucha Spinozy.....	34
7 Baruch Spinoza a jeho pojetí Boha	37
8 Porovnání myšlení Reného Descarta s jeho následovníky	42
Závěr.....	46
Seznam použitých informačních zdrojů	47

Úvod

Bakalářská práce René Descartes a jeho pojetí Boha se zaměřuje na poznání a pojetí Boha, ke kterému Descartes dochází prostřednictvím poznání. Kromě Reného Descarta ve své práci také uvádím jeho následovníky, a to Gottfrieda Wilhelma Leibnize a Barucha Spinozu. Všichni tři jsou představitelé racionalismu¹ neboli směru, kde se všechno dokazuje prostřednictvím rozumu. Jako prameny, ze kterých jsem vycházela, uvádím Descartovu *Rozpravu o metodě: Jak správně vést svůj rozum a najít pravdu ve vědách* a *Meditaci o první filozofii*, Leibnizovu *Monadologii* a Spinozovu *Etiku vyloženou způsobem užívaným v geometrii*.

Na začátku práce představuji období novověké filozofie, což je období, ve kterém tito filozofové žili a tvořili svá díla. I přesto, že všichni psali svá díla v novověké éře, stejně byli ovlivněni událostmi, které je v jejich dílech značně ovlivnily, a dokonce jejich myšlenky byly církví považovány za kacířské. Následně popisují život a díla každého filozofa a poté vykládám jejich filozofii, kde se zabývám poznáním a pojetím Boha. Stěžejní jádro filozofie u Descarta je dualismus, jeho *res extensa* čili věc rozprostraněná a *res cogitans* čili věc myslící neboli tělo a duše, Leibniz jako představitel pluralismu² se zabývá monádami a Spinoza, jenž je zastáncem monismu³, zastává názor pouze jediné substance a přírody. Všichni filozofové dochází od poznání a od svého filozofického zaměření ke svému pojetí Boha.

Cílem mé práce je ukázat odlišný pohled Gottfrieda Wilhelma Leibnize a Barucha

¹ Racionalismus (z lat. ratio = rozum) je učení, kde vše je dáno logickým řádem, a proto poznání lze poznávat prostřednictvím rozumu. NESVADBA, Petr. *Slovník základních pojmů z filosofie*. Praha: Fortuna, 1999. ISBN 80-7168-627-1. s. 105.

² Pluralismus (z lat. plus – více) představuje existenci množství substancí, které jsou rovnocenné a všechny tvoří univerzum. Zahrnuje také monismus a dualismus. NESVADBA, Petr. *Slovník základních pojmů z filosofie*. Praha: Fortuna, 1999. ISBN 80-7168-627-1. s. 93-94.

³ Monismus (z řec. monos – jediný) učení, kde svět je jednota spočívající v existenci jediné substancí. Je dvojího druhu: za princip uznává buď hmotu (přírodu) nebo ducha (ideu). NESVADBA, Petr. *Slovník základních pojmů z filosofie*. Praha: Fortuna, 1999. ISBN 80-7168-627-1. s. 76.

Spinozy od Reného Descarta nejen na jejich filozofii, ale také na to, jakou cestou či jakým způsobem se dostali ke svému pojetí Boha či jak si Jeho existenci dokázali vysvětlit. Mimo porovnání se ve své práci snažím nalézt i podobnosti či skutečnosti, které jsou pro všechny výše zmíněné filosofy společné.

Toto téma jsem si vybrala proto, protože mě po prvním čtení *Rozpravy o metodě: jak vést správně rozum a najít pravdu ve vědách a Meditaci o první filozofii*, uchvátil způsob, jakým se snaží racionálně dokázat existenci Boha. Člověk poznává Boha mnoha způsoby, ale nikdy ani mě osobně nenapadlo dojít k takovým věcem, k jakým došel Descartes. A to i přesto, že vím, že to, že existuji, není jen přání nebo dílo rodičů, ale hlavně Božím požehnáním.

Dalším důvodem, proč jsem si toto téma vybrala, byla a je víra v Boha, v kterého věřím odmalička, ačkoliv jsem nikdy nebyla pokřtěná. Ani sama nevím, proč a jak jsem k tomu přišla, možná vliv prarodičů, i když se mnou nikdy do kostela nechodili. Přesto jsem všem tvrdila, že jsem ateista, ale věřím v Boha, mínila jsem tím skutečnost, že nejsem pokřtěná, ale že i přesto v Něj věřím. Nepochybuji o Jeho existenci a nikdy jsem o ní nepochybovala, protože vím na základě vlastní zkušenosti, že existuje. A možná i díky Descartovi, který se snažil racionálním způsobem Jeho existenci dokázat, už v Něm věřím nejen ve svém srdci, ale i ve své hlavě.

1 Novověká filozofie

Novověká filozofie se rodila od 17. až do 19. století v době bouřlivého vývoje evropské kultury. Byla zde snaha o emancipaci od náboženství a zdůraznění postavení člověka ve světě a v přírodě. Člověk přestal být posuzován podle církve a společnosti, byl brán jako individuum, jako samostatný předmět zájmu a pozorování. Kolem 15. století vzniká i nový pohled na obraz světa a dochází k mnohým astronomickým objevům, kde Země je ve středu světa, kolem ní krouží Měsíc, Slunce, planety, hvězdy a stálice.⁴

V novověku se o své začínaly také hlásit přírodní vědy, které měly velký vliv na lidský život. Jejich základy byly odvozeny z antiky, zejména studiem Archimedových spisů. Rozvíjel se průmysl, mechanika, inženýrské práce, experimentální fyzika a matematika, která se stala příkladem pro filozofii. Byla objevena tzv. nová věda, která na rozdíl od spekulace, konstrukce a pouhého sbírání pomocí smyslů, byla zakládána na metodě pozorování a experimentu ve vzájemném působení s analýzou a výpočtem. Za zakladatele této nové vědy byli považováni Leonardo da Vinci, Jan Kepler a Galileo Galilei.⁵

Na konci 16. století až do poloviny 18. století se novověká filozofie rozdělila na dva velké systémy. Prvním se stal novověký racionalismus, který se snažil poznání vyložit pomocí rozumu. Mezi jeho tvůrce patří René Descartes, Baruch Spinoza a Goffriend Wilhelm Leibniz. Druhý systém nazýván jako novověký empirismus se zabýval poznáváním pomocí smyslů a odmítáním jakýchkoliv spekulací. Mezi jeho představitele patřili John Locke, George Berkeley a David Hume. Oba dva systémy se snažily nalézt odpovědi na to, které z nich vedou k pravdě, jak a co člověk poznává a jaké jsou předpoklady takového poznání.⁶

⁴ DVOŘÁK, Jan, František EMMERT, Alena FABIČOVICOVÁ, et al. *Odmaturuj! ze společenských věd*. Druhé, přepracované vydání. Brno: Didaktis, [2015]. *Odmaturuj!*. ISBN 978-80-7358-243-2. s. 204.

⁵ HÖFFDING, Harald, KRÁL, Josef. *Přehledné dějiny filozofie*. 2. vyd. Praha: Tisk Tempo, a.s. 1941. s. 104-105.

⁶ ADAMOVIČ, Lenka, Vladislav DUDÁK a Václav VENTURA. *Základy filosofie, etiky: základy společenských věd: pro střední školy*. 4. vyd. Praha: Fortuna, 2004. ISBN 80-7168-905-X. s. 78-79.

Osvícenství jako myšlenkový směr vznikl v 17. a 18. století. Kolébkou se stalo Nizozemsko, kde jsou zachyceny první počátky tohoto směru. V polovině 18. století se v Anglii, ve Francii a v Německu rozšiřuje a klade důraz na důvěru v lidský rozum, racionalitu, lidská práva, svobodu, demokracii a pokrok. Společným znakem osvícenského myšlení je kritický vztah k fyzice a k teoriím, které nelze ověřit prostřednictvím smyslů. Mezi nejznámější představitele ve Francii patří Voltaire, Jean-Jacques Rousseau, v Německu pak Immanuel Kant, Johann Gottlieb Fichte, Friedrich Wilhelm Joseph von Schelling a Georg Wilhelm Friedrich Hegel.⁷

Novověké myšlení zavdalo příčinu ke vzniku dvou forem, které se zabývaly aktuálními otázkami filozofů. První formou byl kartesianismus, který dostal název dle Descartova latinského jména Cartesius. Tato forma si kladla za cíl jeho dualismus vycházející z protikladu věci myslící a věcí rozprostraněné. Díky přísnému mechanickému vysvětlení přírody byl zaznamenán velký pokrok na poli přírodních věd. A jelikož se spojení náboženství a vědy dostalo pozitivního ohlasu, dostal se tento díky jasnějšímu pojetí do okruhu široké veřejnosti a i přes některý odpor, který byl nakonec zlomen, tato forma novověkého myšlení pronikla až do Francie, Holandska a Německa.⁸

Druhou formou novověkého myšlení byl okkasionalismus, jehož významným představitelem byl Nicolase Malebranche. Okkasionalismus řešil problémy Descartových substancí snahou nalézt odpověď na to, proč se při rozhodnutí vykonat tento tělesný pohyb onen uskuteční, když se nejprve odehrál v duchu, aby se poté stal příčinou pohybu těla. Dle výše zmíněného představitele je paralelismus obou substancí vysvětlen substancí třetí a to Bohem, který při duševním procesu, jenž dává pokyn k tělesnému pohybu, vyvolá tělesnou reakci.⁹

⁷ DVOŘÁK, Jan, František EMMERT, Alena FABIČOVICOVÁ, et al. *Odmaturuj! ze společenských věd*. Druhé, přepracované vydání. Brno: Didaktis, [2015]. *Odmaturuj!*. ISBN 978-80-7358-243-2. s. 207.

⁸ HÖFFDING, Harald, KRÁL, Josef. *Přehledné dějiny filozofie*. 2. vyd. Praha: Tisk Tempo, a.s. 1941. s. 111.

⁹ DVOŘÁK, Jan, František EMMERT, Alena FABIČOVICOVÁ, et al. *Odmaturuj! ze společenských věd*. Druhé, přepracované vydání. Brno: Didaktis, [2015]. *Odmaturuj!*. ISBN 978-80-7358-243-2. s. 205.

2 René Descartes

Francouzský filozof, matematik a vědec René Descartes se narodil 31. března 1596 ve Francii. Je považován za zakladatele novověké filozofie, poprvé metodicky stanovil poslední předpoklady poznání a byl první, kdo prostřednictvím mechanického učení vysvětlení přírody dosáhl rozhodného vlivu na určení problému. Byl synem francouzského šlechtice a jeho hospodářská nezávislost mu umožnila, aby se celý svůj život věnoval bádání a myšlení. V osmi letech odjel studovat do jezuitské koleje v La Flèche, strávil zde 10 let a projevil obrovské nadání pro matematiku. Po skončení studia, i přesto, že měl nejlepší učitele té doby, nebyl spokojen se svými vědomostmi. Věděl toho příliš, ale nedostávalo se mu jasných základů a znalostí. Miloval matematiku, byl zakladatelem analytické geometrie, mezi geometrií a filozofií našel rozdíl spočívající v tom, že v geometrii vyvozoval důsledky z principů, které nejsou sporné, kdežto ve filozofii principy fungují samy. V roce 1616 dokončil studium práv na univerzitě v Poitiers. Poté se věnoval světskému životu, ale touha po poznání byla tak silná, že ho uváděla do samoty. Posléze se rozhodnul, že pozná život z praktické stránky a nastoupil v roce 1618 do vojska prince Oranžského v Holandsku. Zde se seznámil s Isaakem Beekmanem, který ho zasvětil do posledních poznatků matematiky. Ale i přes tuto praktickou zkušenost se uchyloval do ústraní k přemýšlení. Když v roce 1619 táhnul s armádou bavorského kurfiřta do zimního tábora, najednou prozřel a našel východisko z vlastních pochyb. Uvědomil si, že musí postupovat od nejjednodušších a nejjasnějších otázkách až po ty nejsložitější a díky uspořádání myšlenek mohou z předchozích vyvstat další. Po několika studijních letech ve Francii se přestěhoval do Holandska, v domnění, že bude nerušeně pracovat. Důvodem opuštění Francie byly přísné zákazy, které byly vydávány proti antischolastickým naukám. Bohužel i v Holandsku měl problémy, protestanští teologové v jeho filozofii viděli stejné nebezpečí jako katoličtí. Na pozvání královny Kristiny strávil poslední léta svého života ve Švédsku, kde také 11. února roku 1650 skonal.¹⁰

¹⁰ HÖFFDING, Harald, KRÁL, Josef. *Přehledné dějiny filozofie*. 2. vyd. Praha: Tisk Tempo, a.s. 1941. s. 107-108.

V letech 1628 až 1629 napsal Pravidla pro řešení rozumu, které položily základ jeho nejznámějším dílům. Mezi jeho nejznámější díla patří *Rozprava o metodě: Jak správně vést rozum a hledat pravdu ve vědách* (1637) vydaná v Leidenu jako předmluva ke třem jeho dalším spisům, ve kterých pojednává o matematice a filozofii – *Dioptrika, Meteory a Geometrie*. Stala se jedním z textů, kde dochází k modernímu porozumění člověka sobě i světu.¹¹

V Rozpravě o metodě: jak vést správně svůj rozum a najít pravdu ve vědách nalézá metodu o tom, jak dojít k pravdivému poznání a k správnému postupu myšlení. Tato kniha je rozdělena do šesti částí. První část se zabývá různými úvahami o vědách, kde bychom se neměli ukvapovat ve svých závěrech a soudech, měli bychom do nich zahrnout jen to, co je vyloženo jasně a zřetelně, abychom o tom nemuseli pochybovat a neměli bychom nic považovat za pravdu, pokud bychom k tomu neměli dostatek důkazů. Ve druhé rozvíjí svá hlavní pravidla metody, kterou si stanovil, ve třetí části jsou stanovena pravidla morálky, která jsou odvozena z metody. Čtvrtá část překládá důkazy o boží existenci a lidské duši, v páté části se zabývá fyzikou a medicínou, kde popisuje pohyby srdce a potýká se s dalšími problémy, které spadají do medicíny a psychologie, kde poukazuje na rozdíl duše mezi člověkem a zvířetem. V poslední šesté části předkládá čtenáři důvod, které ho vedly ke psaní tohoto spisu.¹²

Pravidla metody nacházející se v druhé části *Rozpravy o metodě: jak správně vést svůj rozum a najít pravdu ve vědách*. Pravidla jsou čtyři. První část vykládá, že za pravdivé nemáme považovat nic, co jsme nebyli schopni dokázat důkazy. Druhá část pojednává o položení si otázek, na které hledáme odpovědi a rozdělit je do tolika částí, abychom došli k co nejlepšímu rozřešení. Třetí část se zabývá uspořádáním myšlenek od nejjednodušších

¹¹ DESCARTES, René. *Rozprava o metodě: jak vést správně rozum a hledat pravdu ve vědách*. Přeložil Karel Šprunk. Praha: OIKOYMEN, 2016. Knihovna novověké tradice a současnost. ISBN 978-80-7298-212-7.

¹² DESCARTES, René. *Rozprava o metodě: jak vést správně rozum a hledat pravdu ve vědách*. Přeložil Karel Šprunk. Praha: OIKOYMEN, 2016. Knihovna novověké tradice a současnost. ISBN 978-80-7298-212-7. s. 8.-57.

po ty nejsložitější a v poslední čtvrté části bychom měli zkontrolovat, zda jsme v procesu nic neopominuli.¹³

Po úspěchu *Rozpravy o metodě: jak správně vést rozum a hledat pravdu ve vědách* přichází na svět kniha *Meditace o první filozofii* z roku 1641. Dále byl autorem *Principů filozofie, Pravidel vedení rozumu a Vášní duše*.¹⁴

Meditace o první filozofii je jeho jediným samostatným spisem, ve kterém se Descartes zabývá metafyzikou. Za jeho života vyšlo toto dílo třikrát. Poprvé v roce 1641 v Paříži pod názvem *Meditace o první filosofii*, v níž se dokazuje existence Boha a nesmrtelnost duše. Toto vydání obsahovalo ještě šest sad námitek od různých autorů. V roce 1642 vyšly v Holandsku pod názvem *Meditace o první filozofii*, v nichž se dokazuje existence Boha a odlišnosti lidské duše od těla. K tomuto vydání byly připojeny námítky jezuity Jeana Bourdina. Dle Descarta Bourdin nepochopil jeho dílo, ale jelikož potřeboval dobrý posudek, napsal dopis svému příteli a učiteli ze školy v La Flèche, otcí Jacquesovi Dinetovi, v němž se snaží zmírnit své reakce a podává vysvětlení. Potřetí, pod názvem *Metafyzické meditace René Descarta, týkající se první filozofie*, v nichž se dokazuje existence Boha a reálná odlišnost mezi duší a tělem člověka, vyšly v roce 1647, zde byl spis doplněn překladem Námitek. V tomto spise došlo k mnoha změnám. Díky nestabilitě francouzského jazyka se dodatky k dílu připojily, aby bylo dílo přístupnější všem a vypustily se Bourdinovy námítky a dopis Dinetovi. Páté námítky od Pierra Gassendiho byly přesunuty za námítky šesté, ačkoliv je Descartes nechtěl vydat. Po nich následovaly námítky šesté, překladatelovo upozornění ohledně pátých námitek, námítky a závěr knihy uzavíral dopis překladatele Clerselierovi, kde Descartes reaguje na Gassendiho spis nazývaný se *Disquisitio physica* pocházející z roku 1644. Předmluva ke čtenáři byla nahrazena předmluvou vydavatele francouzského vydání. V 17. století bylo

¹³ DESCARTES, René. *Rozprava o metodě: jak vést správně rozum a hledat pravdu ve vědách*. Přeložil Karel Šprunk. Praha: OIKOYMEN, 2016. Knihovna novověké tradice a současnost. ISBN 978-80-7298-212-7. s.15-21.

¹⁴ DESCARTES, René. *Rozprava o metodě: jak vést správně rozum a hledat pravdu ve vědách*. Přeložil Karel Šprunk. Praha: OIKOYMEN, 2016. Knihovna novověké tradice a současnost. ISBN 978-80-7298-212-7.

zvykem vydávat dílo v co nejrozsáhlejší podobě, byl tak zde přiložen dopis rektorovi univerzity, který byl samotně vydaný v roce 1643, a také polemický Descartův spis z roku 1648, *Notae in programma*.¹⁵ *Meditace o první filozofii* je sepsáno v dramatické formě a seznamuje čtenáře s šesti meditacemi, jejichž cílem je dopátrat se pravdivého poznání, oddělit lidské tělo od duše a dokázat boží existenci. V První meditaci nalézáme příčiny toho, proč o všech věcech, zejména materiálních, můžeme pochybovat. Descartes zjišťuje, že přírodní vědy jako věda lékařská, fyzika, astronomie a další zkoumají složité věci a tím jsou pochybné, kdežto vědy jako aritmetika, geometrie a jim podobné jsou jisté a pravdivé. Druhá meditace se zabývá myslí, která nemůže nalézt nic, o čem by se nedalo pochybovat a uvědomuje si svou vlastní existenci. Zjišťuje, že vše, co má kolem sebe, chápe svou myslí. Díky tomu je schopna rozlišit, co patří k ní a co k tělu. Nalezneme i rozdíl mezi duší a tělem, které jsou sice úzce propojeny, ale přitom jsou to dvě naprosto odlišné substance. Tělo na rozdíl od mysli se skládá z akcidentů, mění se, kdežto mysl je čistá substance a zůstává stejná. Výsledkem je, že tělo zaniká, ale mysl zůstává, protože je nesmrtelná. Dále se snaží dokázat, že všechno, co je stvořené Bohem, se zničí pouze tím, že na to Bůh přestane vynakládat svoje spolupůsobení. Věci nepodléhají sebezničení. Třetí meditace pojednává o důkazu Boží existence. Ve Čtvrté meditaci se prokazuje, co se dá rozlišit jasně a zřetelně, a tudíž se to stane pravdivé, a to chápeme tak, jak tomu rozumíme. Předposlední neboli Pátá meditace taktéž vystihuje důkazy o Boží existenci a zabývá se přirozeností těla. Nalezneme tu také důkazy o tom, že prostřednictvím geometrických důkazů dochází k poznání Boha. Poslední čili Šestá meditace uvádí důkazy, proč se mysl odlišuje od těla, i když v pevném spojení tvoří jednotu. Rozlišujeme mezi představivostí a chápáním. V těchto dvou předposledních a ve Druhé meditaci se Descartes se tématu dotýká okrajově ve Čtvrté meditaci. ¹⁶

¹⁵ DESCARTES, René. *Meditationes de prima philosophia* = Meditace o první filozofii. Přeložil Tomáš MARVAN, přeložil Petr GLOMBÍČEK. Praha: OIKOYMENH, 2001. Knihovna novověké tradice a současnosti. ISBN 80—7298-036-X.

¹⁶ DESCARTES, René. *Meditationes de prima philosophia* = Meditace o první filozofii. Přeložil Tomáš MARVAN, přeložil Petr GLOMBÍČEK. Praha: OIKOYMENH, 2001. Knihovna novověké tradice a současnosti. ISBN 80—7298-036-X. s. 10-12.

2.1 Filozofie Reného Descarta

Jeho filozofie se zaměřuje především na hledání pravdy, pojetí Boha a substance své existence. Hledání pravdy dle Descarta spočívá v odmítání všeho, co je nepravdivé, kde lze objevit najít sebemenší pochybnost a tím oddělit vše od toho, co by se jevilo jako nepochybné. Tímto pokládá metodické zásady své filozofie, kartesiánské pochybování, kde tvrdí, že všechno, co je evidentní, je nepochybné a všechno, co není evidentní, je pochybné. Jeho pochybování je všeobecné a metodické, ve snaze odklonit se od jistoty, kterou o dané pravdě má a podstoupit ji vědeckému zkoumání. Nazývá to metodickou skepsí.

K pojetí Boha dochází prostřednictvím své existence, uvědoměním, že ke své existenci a schopnosti pochybovat musí myslet. Pochybuje o všem, co poznává svými smysly, protože smysly nás klamou a pravdu nalezneme pouze ve svém rozumu. Ve svém spise *Meditace o první filozofii* se zabývá otázkou ontologického bytí, se jsoucnem tvořeným na sobě dvěma nezávislými substancemi, a to substancí duchovní a substancí hmotnou. Toto jeho pojetí se nazývá dualismem. Nad oběma současně se nachází ještě jedna substance, která je neomezená a tou je Bůh, který je třetí substancí a zároveň je absolutní substancí.¹⁷ Duchovní substance neboli *res cogitans* je bytí nezávislé a soběstačné. Jejím atributem je myšlení. Důkazy o ní můžeme nalézt pouze sami v sobě, v našem myšlení a v ideji Boha. Hmotnou substancí čili *res extensa* nalezneme v prostoru, jejím atributem je rozlehlost.

Člověk svět poznává prostřednictvím idejí, které jsou vrozené a získané. Vrozené ideje představují Boha a rozprostraněnou substancí, tedy představují nás a naše myšlení a získané ideje jsou považovány za klamné, protože nepocházejí od nás, od nás samotných, ale od vnějšího světa a to, jakým způsobem na nás působí, většinou je získáváme pomocí našich smyslů.¹⁸ To je Descartovo první pravidlo jeho stanovené metody, v níž považuje

¹⁷ HÖFFDING, Harald, KRÁL, Josef. *Přehledné dějiny filozofie*. 2. vyd. Praha: Tisk Tempo, a.s. 1941. s. 109.

¹⁸ DVOŘÁK, Jan, František EMMERT, Alena FABIČOVICOVÁ, et. al. *Odmaturuj! ze společenských věd*. 2., přeprac. vyd. Brno: Didaktis, 2015. ISBN 978-80-7358-243-2. s. 205.

za pravdivé pouze to, co je dokládáno jako evidentní a co je v mém duchu tak jasné a zřetelné, že o tom nemám jakýkoliv důvod pochybovat. Jasná a zřetelná idea je ale subjektivní v tom smyslu, že pokud je jasná a zřetelná, tak za předpokladu, že je obsažena v lidském duchu.¹⁹

Descartes se snaží racionálně dokázat Boží existenci prostřednictvím představ, které buď jsou samy v nás anebo jsou to konečné a vnější představy, které se dají vysvětlit. Existuje ale pouze jedna představa, která je nekonečná a má nekonečnou příčinu a tou je představa Boha. Bůh jako nedokonalá bytost je konečná a jelikož je nedokonalá, tak nemůže sám od sebe mít představu o bytosti dokonalé či dokonalejší, než je on sám. Tahle představa je vrozená, ale není nám dána od začátku našeho života, ale míní tím, že máme v mysli schopnost tuto představu vytvořit.

Dalším důkazem jeho boží existence skutečnost, že Bůh je nejdokonalejší bytost, a tudíž musí býti, protože jsoucnost je dokonalost a pokud bychom s tím nesouhlasili, tak bychom popírali existenci Boha. To se nazývá ontologický důkaz, kde jsoucnost boží je zahrnuta přímo v konceptu Boha.²⁰

¹⁹ DESCARTES, René. *Rozprava o metodě: jak vést správně rozum a hledat pravdu ve vědách*. Přeložil Karel Šprunk. Praha: OIKOYMEN, 2016. Knihovna novověké tradice a současnost. ISBN 978-80-7298-212-7. s. 19.

²⁰ HÖFFDING, Harald, KRÁL, Josef. *Přehledné dějiny filozofie*. 2. vyd. Praha: Tisk Tempo, a.s. 1941. s. 108-109.

3 René Descartes a jeho pojetí Boha

Descartovo pojetí Boha vychází z jeho výroku „*Cogito ergo sum*“²¹ neboli „*Myslím, tedy jsem*“²². Na počátku hledání pravdy shledává, že vnímání prostřednictvím smyslů je klamné a že vše, co si představuje prostřednictvím nich není takové, jak to naše smysly vykládají. Ačkoliv smysly klamou ve vzdálenosti či velikosti těles a věcí, i přesto je něco skrze ně pravdivé. Pravdivé je například to, že mám tělo, které má různé části, a to nemůže popřít. Protože usuzuje, že je stejně jako ostatní schopen omylu, zavrhl veškeré důvody, které byly nepravdivé a které předtím považoval za důkazy. Nicméně přišel na to, že myšlenky, které máme, když nespíme, se mohou stejně dobře objevit i ve snech a nemusí být pravdivé. Sny nám zpodobňují obrazy, jejichž vyobrazení má základy ve věcech, které jsou pravdivé.²³

Nalézá sám sebe, protože zjišťuje, že pokud vše, co považoval za nepravdivé, takové opravdu je, potom jediné, co, nemůže zpochybnit, je fakt, že on myslí. A proto za první princip své filozofie našel nezpochybnitelnou a jistou pravdu, a to, že „*Myslím, tedy jsem*“. Tímto výrokiem se snaží vysvětlit, že je existující bytostí, která má schopnost myslet a uvědomuje si, že mysl se od něho samého nedá odloučit a že dokud myslí, existuje, protože kdyby přestal myslet, přestal by existovat. Po značném zkoumání, co představuje ono Já, dochází k tomu, že tím, že má schopnost pochybovat, dokládá svou existenci, a pokud by nemyslel a vše, na co by pomyslel, bylo pravdivé, nedošel by k závěru, že existuje. Díky tomu, že myslí, přichází na to, že vše, co vidí kolem sebe, všechny věci, nepoznává určitým druhem svých smyslů, ale tím, že chápe, že mu to projde jeho vlastní myslí. Nazývá se substancí, která je tvořená dvěma substancemi, tu se rozlišuje *res cogitans* neboli věc myslící a *res extensa* neboli věc rozprostraněná. Obě substance jsou na sobě nezávislé, duše je oddělená od těla a je snáze poznatelná, protože kdyby tělo

²¹ HÖFFDING, Harald, KRÁL, Josef. *Přehledné dějiny filozofie*. 2. vyd. Praha: Tisk Tempo, a.s. 1941. s. 108.

²² HÖFFDING, Harald, KRÁL, Josef. *Přehledné dějiny filozofie*. 2. vyd. Praha: Tisk Tempo, a.s. 1941. s. 108.

²³ DESCARTES, René. *Rozprava o metodě: jak vést správně rozum a hledat pravdu ve vědách*. Přeložil Karel Šprunk. Praha: OIKOYMEN, 2016. Knihovna novověké tradice a současnost. ISBN 978-80-7298-212-7. s. 28.

neexistovalo, duše by i nadále byla taková, jaká je. Je si ale vědom tělesné přirozenosti. Jelikož se duše odděluje od těla, nepodléhá smrti a nejsou žádné důvody proto, aby duše zanikla a z těchto důvodů je duše nesmrtelná. Je přímo stvořena a s tělem úzce spojena. Tento princip rozdělení substancí ve filozofii nazývá dualismem a toto je základní teze, kterou si pokládají okasionalisté. Aby si dokázal pravdu svého tvrzení, pokládá si otázku, co je podmínkou toho, aby daný výrok byl pravdivý a jistý. Zjišťuje, že „*Myslím, tedy jsem*“²⁴ je pravdivým a jistým výrokem proto, protože základní podmínkou uvědomění si své existence, je myslet. Znamená to, že všechny věci, které vidíme jasně a zřetelně, neboli *clare et distincte*, jsou pravdivé. Ale pokud pochybuji, tak nemohu být dokonalou bytostí a s touto tezí Descartes hledá ve své přirozenosti Něco, co je dokonalejší než on sám. Ví, že pokud ho některé věci nepřevyšují a jsou pravdivé, tak jsou závislé pouze na jeho přirozenosti, ale pokud nejsou pravdivé, tak pocházejí z nicoty, pramení ze mne z toho důvodu, že trpím nějakým nedostatkem. Vychází-li něco z mé nicoty, není možné, aby to bylo pravdivé, stejně jako není možné, aby něco dokonalého bylo závislé na něčem nedokonalém nebo to z toho vycházelo. Ale tento způsob uvažování se nevztahuje na ideji o bytosti, která je dokonalejší než moje vlastní bytost. Idea oné dokonalejší bytosti, která je nejdokonalejší, byla do mě vložena tou dokonalou bytostí a tou je Bůh. Bůh do mě vložil svou ideu vystihující, že existuje dokonalejší bytost, než jsem já sám, a že všechno, co je jasné a zřetelné, je pravdivé, protože existuje Bůh, všechno pochází od Něho a na něm jsem závislý. Bůh je v mé mysli, může všechno a stvořil mě takového, jaký existuji. Kdybych tady byl sám a nebyl na něm závislý, měl bych vše od sebe, i to, co by mi chybělo a sám bych se stal nekonečným, věčným, nezměnitelným, vševědoucím, všemohoucím a měl bych všechny dokonalosti, které má Bůh. To, že mám některé nedokonalé věci jako negativní vlastnosti - smutek, nenávisť a nestálost, ukazuje, že kdybych byl dokonalý, neměl bych tyto nedokonalosti. Zjistil, že obě dvě substance, *res extense* a *res cogitans*, jsou závislé na Boží existenci a nedokázaly by existovat bez Boha. Jelikož jsou obě tyto substance nedokonalé, sám Bůh z nich nemůže být stvořen. Pro lidi je

²⁴ DESCARTES, René. *Rozprava o metodě: jak vést správně rozum a hledat pravdu ve vědách*. Přeložil Karel Šprunk. Praha: OIKOYMEN, 2016. Knihovna novověké tradice a současnost. ISBN 978-80-7298-212-7. s. 28.

nesnadné poznat existenci Boha a svou duši z důvodu toho, že myslí na věci, které si lze představit pomocí svých smyslů, a nejsou schopni se nad ně povznést a tím je pro ně stává nemožným poznat nepoznatelné. Není rozdíl mezi tím, zda spíme či bdíme, protože naše myšlenky musí pocházet čistě z našeho rozumu a neměly by se řídit smysly.²⁵

Všechny ideje, pojmy či myšlenky nemusí být pravdivé, ale jsou stavěny na základě pravdivosti, kterou nám vnukl Bůh. Myšlenky, které máme, když bdíme, mají větší podíl pravdivosti než ty, o kterých se nám zdá. Další pravdy nalézají v geometrii, kterou vnímá jako těleso či prostor zaujímající svou rozlehlost šířkou, výškou, délkou, hloubkou, které se dělí na různě velké či stejné části a mají rozličnou podobu. Bůh a geometrie mají společné to, že je v obou obsažena existence úplně stejně a jelikož je Bůh dokonalé Jsoucno, tak je jistý stejně jako kterýkoliv důkaz, který nalezneme v geometrii. Prvnímu uvědomění boží existence předcházely vnitřní ideje, které vychází z jeho přirozenosti, nepřichází ze smyslů ani z jiných vnějších podnětů, nevychází ani z jeho mysli a ani na ní nezávisí, ale vychází pouze ze sebe, je to idea, se kterou se narodil, kterou do něho vložil Bůh, nejvyšší a nejdokonalejší jsoucno. Aby idea obsahovala v sobě realitu, musí mít nějakou příčinu. Nemůže nic vzniknout samo od sebe, musí to mít vždy nějakou příčinu a sebedokonalejší věc nemůže vzniknout z věci méně nedokonalé a zároveň nemůžou v sobě mít něco, co by je činilo dokonalejší, než jsou ony samotné. Pokud jsou ideje přímo ve mně, tak já sám nemůžu být příčinou vzniku těchto idejí a uvědomuji si skutečnost, že tady nejsem sám, a tudíž musí tady být něco, co je příčinou těchto idejí. Tady dochází k přiznání boží existence. Idea Boha nevychází přímo z něho samotného. Boha chápe jak nejvyšší, věčné, nekonečné, vševědoucí, všemohoucí a mocné jsoucno, které je stvořitelem všeho a všech. A protože to nevychází z něho samotného, tak si je jist tím, že Bůh existuje. Je si Boha vědom také tím, že pochybuje, že není dokonalý a že mu něco chybí, a kdyby toho nebylo, nedošel by k Boží existenci. Pokud by příčinou své existence byl Descartes sám, byl by měl všechny dokonalosti a nepochyboval by, nic by mu nechybělo a sám by se stal Bohem. Nemá ani tvořivou sílu, která by stvořila jeho samotného nebo aby když je nyní teď, byl byl i za chvíli. Z toho usuzuje, že závisí na jiném jsoucnu a tím je Bůh. Příčinou své neboli

²⁵ DESCARTES, René. *Rozprava o metodě: jak vést správně rozum a hledat pravdu ve vědách*. Přeložil Karel Šprunk. Praha: OIKOYMEN, 2016. Knihovna novověké tradice a současnost. ISBN 978-80-7298-212-7. s. 28-30.

naší existence je Bůh a vidíme pouze jednu příčinu našeho vzniku, nikoliv sloučeninu všech možných příčin. Všechny tyto příčiny shrnuje do jedné a Bůh je pro něho představou jednoty, jednoduchosti a neoddělitelnosti, a to jsou nejhlavnější dokonalosti, které já jako konečná osoba chápu. Sice není schopen pobrat vše, co Bůh má ve své nekonečnosti, ale ví, že Bůh je nejjistější, nejzřejmější a nejpravdivější. Dalším důkazem, který dokládá existenci Boha, je uvědomění si, že rodiče, sice do něho vložili něco, podle čeho soudí či myslí, ale to, že existuje a má schopnost myslet, nemá od nich, ale od Boha. Ideje Boha není získaná a ani není podložena smysly, je to idea vrozená, stejně jako idea mě samotného. Bohem mu byla vložena tato idea, je stejně jako každý jeho dílem a tím, že jsem jeho dílem, v sobě mi zanechal svoji ideu. Tím, že mě Bůh stvořil, učinil mě k svému obrazu a své podobě a já tuto podobu vnímám stejnou schopností jako vnímám sám sebe, což je další důkaz boží existence, kterou dokazuje tím, že si uvědomuje skutečnost, že pochybuje, je nedokonalá bytost, která je neúplná a zcela závislá a že v něm existuje idea nejvyššího jsoucna, které je nezávislé a úplné a na kterém je závislá jeho existence, a to je idea Boha. Díky této ideji dochází k poznání ostatních věcí. Jednou z věcí je poznání, že nás Bůh nemůže klamat, protože klamnost je nedokonalostí a určitou formou slabosti či špatnosti, a jelikož Bůh je dokonalá bytost, tak tuto vlastnost nás klamat nemá.²⁶

Tímto dochází k druhé věci, kterou nazývá schopnost souzení, kterou obdržel od Boha, kdy si myslí, že pokud bude správně soudit, že nebude chybovat. Jenže to by znamenalo, že nebude chybovat nikdy, ale to není možné. Nalézá, že se nachází mezi nejvyšším jsoucnem, neboli pozitivní ideou Boha, a mezi nejsoucnem, neboli negativní ideou, a zjišťuje, že pokud se obrací k Bohu, není v něm samotném nic, v čem by chyboval, pokud se ale obrací k nejsoucnu, zjišťuje, že často chybuje a mýlí se. Výsledkem je, že chybování neboli schopnost mýlit se, je nedostatek, protože posoudit co je pravdivé a nepravdivé, není nekonečné, a tudíž chybovat je na místě. Zároveň si Descartes pokládá řečnickou otázku, zda je lepší se mýlit než se nemýlit, protože jsem sice od Boha stvořen tak, abych se nikdy nemýlil, ale jelikož je chyba nedostatek poznání, tak by bylo lepší,

²⁶ DESCARTES, René. *Meditationes de prima philosophia* = Meditace o první filozofii. Přeložil Tomáš MARVAN, přeložil Petr GLOMBÍČEK. Praha: OIKOYMENH, 2001. Knihovna novověké tradice a současnosti. ISBN 80—7298-036-X. s. 51- 101.

kdybych se mýlil. Boží přirozenost je neuchopitelná, nekonečná a bezmezná a to, že já neznám přesné příčiny toho, co, jak a proč se to děje, neznamená, že Bůh neexistuje. Chyby, které dělá, stojí na dvou spolupůsobících příčinách, a to schopnosti poznávat a schopnosti chápat, kdy je možnost svobodně volit čili dobře se rozhodovat. Prostřednictvím chápavosti sice vnímáme ideje některých věcí, ale i když ty ideje těch věcí ve mně nejsou, tak je to tím, že je nemám a nemůžu od Boha očekávat, že do svých děl vloží všechny dokonalosti, když je může vložit pouze do některých. To, že chápu, že jsou některé věci dokonalé ale neznamená, že nemohou být dokonalejší a zjišťuji, že v sobě mám ideu, která je největší a má nekonečné schopnosti a která patří k přirozenosti Boha. Vnímání, která nejsou jasná a nerozlišná, nejsou chyby v Boží nedokonalosti, ale v nás samotných, protože špatně využíváme svobody a naše vyřčené soudy jsou i takové, kde jsme nepochopili správně. Abych se vyhnul chybám, musím držet na uzdě svojí vůli, abych nevyvášel unáhlené rozhodnutí, a budu vynášet jen takové soudy, kde vše chápu rozlišeně a jasně. Zároveň přichází na skutečnost, že to, že si myslí, že Bůh existuje, neznamená, že Bůh existuje, to, že si to myslí, nedokazuje existenci Boha. Díky tomu zjišťuje, že si může představit ledacos, že jeho představy jsou svobodné, ale myslí skrze Boha, Bůh mu nedal svobodu myslet bez Božské existence. Výsledkem je, že Bůh, nejvyšší a nejdokonalejší jsoucno, je pravdivou představou jeho přirozenosti, na něm vše závisí a nikdy neklame. Pravdy a jistoty docílíme tím, že poznáme pravého Boha, a pokud k tomu nedojde, nikdy nebudeme schopni o ničem vědět tak dokonale, jako kdybychom pravého Boha poznali. To, že nejsme schopni uchopit, co a proč jsme od Boha dostali, neznamená, že Bůh neexistuje.^{27 28}

²⁷ DESCARTES, René. *Rozprava o metodě: jak vést správně rozum a hledat pravdu ve vědách*. Přeložil Karel Šprunk. Praha: OIKOYMEN, 2016. Knihovna novověké tradice a současnost. ISBN 978-80-7298-212-7. s. 28-33.

²⁸ DESCARTES, René. *Meditationes de prima philosophia* = Meditace o první filozofii. Přeložil Tomáš MARVAN, přeložil Petr GLOMBÍČEK. Praha: OIKOYMENH, 2001. Knihovna novověké tradice a současnosti. ISBN 80—7298-036-X. s. 51-101.

4 Gottfried Wilhelm Leibniz

Představitel novověkého racionalismu, německý filozof, vynálezce a matematik Gottfried Wilhelm Leibniz se narodil 1.6.1646 v Lipsku. Jeho otec byl notářem a ke konci svého života pracoval jako lipský profesor morálky na univerzitě. Již předčasně vyspělý chlapec se věnoval studiu cizích jazyků, zejména latině a řečtině. Četl významná antická filozofická díla Platóna, Aristotela a Vergilia. Okolo 15. roku začal číst novověká díla autorů Bacona, Keplera, Hobbese, Galilea a Descarta.²⁹ Díky poznávání nové přírodní vědy a filozofie došel k přesvědčení, že příroda je vedena Bohem a že je položena na základě teleologie.³⁰ Vystudoval práva a filozofii na univerzitě v Lipsku u profesora Jakuba Thomasia, který byl odborníkem na starou filozofii. Zde v roce 1663 obhájil svou disertační práci *O Principu individuace*, pojednávající o individualitě člověka, které se dosahuje díky jejímu bytosnému obsahu, nikoliv něčemu, co k dané bytosti přistupuje. Tím se liší od aristotelského a scholastického pojetí, jejímž přístupem je matérie. Poté vystudoval matematiku v Jeně u Eduarda Weigela a položil základy nově objeveného diferenciálního počtu a univerzální charakteristiky. V roce 1666 napsal matematické dílo *Rozprava o umění kombinatoriky*. Ve dvaceti letech získal na univerzitě v Altdorfu doktorát práv a byla mu nabídnuta profesura, kterou odmítl z důvodu závazání se k určitému místu a práci, což nepovažoval vzhledem ke své aktivní a dynamické povaze za vhodné. Na živobytí si vydělával ve státních službách v oblasti diplomacie, knihovnictví, jurisdikce a v historii u mohučského kurfiřta a poté pracoval 40 let na hannoverském dvoře a díky této práci získal styky a podnikal cesty do zahraničí.

V Hannoveru také pracoval jako dvorní rada. Po přestěhování do Norimberka se prostřednictvím mocného vlivu barona Boinneburga, bývalého kancléře mohučského kurfiřta, dostal do kurfiřtových služeb, protože navrhl zlepšení římského práva a opravu právního řádu. Na revizi právních předpisů pracoval pouze jeden rok, od roku 1668 do roku 1669. V roce 1670 napsal pamětní spis zabývající se vnějším a vnitřním

²⁹ LEIBNIZ, Wilhelm Gottfried. *Monadologie a jiné práce*. Přeložil Jindřich HUSÁK. Praha: Svoboda, 1982. s. 7.

³⁰ HÖFFDING, Harald, KRÁL, Josef. *Přehledné dějiny filozofie*. 2. vyd. Praha: Tisk Tempo, a.s. 1941. s. 121.

zabezpečením Německa, jehož cílem bylo náboženské sjednocení říše v německé národní církvi. Vypracoval také plán na dobytí Egypta, aby zničil Turecko a odvedl výboje Ludvíka XIV. mimo Evropu a aby se slabé Německo sjednotilo. S tímto plánem z pověření samotného kurfiřta odjel do Paříže v roce 1672, kde sice neuspěl, zato se ale seznámil s předními fyziky a matematiky. Mimo dvou měsíců na začátku roku 1673, kdy pobýval v Londýně, strávil od roku 1672 až 1676 v Paříži. Během svého pobytu se seznámil s autorem čtvrtých námitek díla *Úvahy o první filozofii* od Reného Descarta a spoluautorem Port-Roaylaské logiky A. Arnaudem, studoval matematické spisy Pascalovy a stal se v Paříži matematikem prvního řádu. Během jeho pobytu v Paříži byl po matematické a fyzikální stránce silně ovlivněn velkým fyzikem Huyghensem. V Paříži v roce 1676 došel k objevu diferenciálního počtu a vznikl spor o prvenství mezi Leibnizem a Newtonem. V té době, kdy pobýval v Londýně, se sešel s významnými vědci jako s přírodovědcem Boylem a matematikem Oldeburgem, který si dopisoval se Spinozou. Na základě korespondence s Oldeburgerem se Leibniz dozvěděl, že Newton přišel na metodu analogickou. Newton ale předběhl Leibnize, protože v roce 1665 objevil metodu kalkulu fluentů, která je totožná s diferenciálním počtem. Oba matematici se lišili ve svém přístupu. Zatímco Newton považoval za východisko myšlenku rychlosti, Leibniz zavedl pojem nekonečně malé veličiny, tzv. infinitezimální hodnoty, u kterých vycházel z matematiky nebo z filozofie. I přesto jeho objev sblížil matematiku a fyziku a přiblížil se realitě. Při jeho pobytu v Paříži zemřeli jak Boineburg, tak i mohučský kurfiřt, nato dostal místo knihovníka v Hannoveru u vévody Johanna Friedricha z Brunšviku-Luneburku a tady pracoval až do konce svého života. Než se vrátil zpátky do své vlasti, navštívil Anglii, kde se seznámil s matematikem Collinsem, Newtonovým přítelem, a Haag, kde se několikrát setkal se Spinozou, který mu půjčil část rukopisu své Etiky. Věnoval se také dalším matematickým pracím a usiloval o sjednocení křesťanské církve. Dostal pověření k napsání dějin brunšvicko-luneburského rodu, vydal nakonec ale jen dokumenty z nejstarších dějin Německa. Jeho dílo Brunšvické anály jdou až do roku 1005 a nejstarší dějiny Německa opíral o geologické nálezy a etymologické studie. Svých kulturně politických plánů dosáhl jen z poloviny. Usiloval o sjednocení křesťanských církví, které vedl z pověření hannoverského vévody a za podpory císaře. Navzdory korespondenci s francouzským katolíkem Bossuetem se to nepodařilo. Za to v projektu organizace

duchovní a kulturní práce sklídl ovace. V roce 1700 založil první německou společnost věd v Prusku, která byla v roce 1744 Bedřichem II. přejmenována na Akademii věd. Jeho služby využili nejen v Prusku, ale také ve Vídni, kde setkal s Evženem Savojským, pro kterého napsal své dílo *Principy přírody a milosti*. Poslední dva roky života zažil nepřízeň svého dvora. Po korunovaci kurfiřta Georga Ludwiga v roce 1714, nedovolil Leibnizovi, aby ho doprovodil do Londýna. Leibniz, tehdy už starý a nemocný, zůstal v Hannoveru obklíčen nevdůlí a pohrdáním dvorské kamarily. Leibniz skonal 14.11. 1716 v Hannoveru za velmi smutných podmínek. Na konci svého života zůstal osamocen a měsíc trvalo než byl pohřben, protože se luteránští duchovní nemohli dohodnout, zda pro svůj částečný ateistický postoj má právo na křesťanský pohřeb a k hrobu ho doprovodil pouze jeho sekretář Eckhart.

Kromě výše zmíněných děl založil první německý časopis, vypracoval univerzální encyklopedii a zřídil společnost německých vědců. Po jeho smrti vyšlo dílo *Nové eseje*, kde se Leibniz snaží v rozporu s Lockem pojednávat o svých psychologických a noetických názorech. Nesouhlasí s Lockem, že duše je v počátku jako nepopsaná deska neboli tabula rasa. Sepsal také dvě malá pojednání *O štěstí a O pojmech práva a spravedlnosti*. Kromě spousty dalších filozofických pojednání, napsal také matematická díla, ve kterých založil matematickou logiku. V roce 1684 napsal *Úvahy o pravdivosti a idejích* a v této době vzniklo také dílo *K univerzální charakteristice*, které zrcadlí obrovské množství Leibnizových prací na toto téma. V tomto díle se zrodila matematická logika. Jeho filozofická část zahrnuje spis *Metafyzické pojednání* napsané v roce 1686, kde popisuje výklad své soustavy a patří sem i jeho 3 dopisy, jako část z 15 000 dopisů o matematické, fyzikální a teologické otázce, které rozeslal asi 1 000 adresátů. Jeden z dopisů věnovaný Arnauldovi obsahuje nejlepší výklad nauky o individuálních pojmech a dopis de Volderovi kritiku Descartova pojetí hmoty na základě rozprostrannosti. Třetí dopis s názvem *O tom, co přesahuje smysly a hmotu*, vznikl jako dopis pro pruskou královnu Žofii Charlottu v roce 1702. Jeho dvě největší díla jsou *Nové úvahy o lidské soudnosti* napsané v roce 1704, ale tato práce nebyla vydána z důvodu úmrtí jím kritizovaného filozofa Johna Locka. Vyšla až v roce 1765 a ovlivnila Kantův vývoj ke kriticismu. Druhým největším dílem je dílo z roku 1710 *Teodiceu*, které zadalo podnět ke *Candidě* od Voiltara. Mezi jeho nejznámější díla patří *Monadologie*, která pochází z roku

1714. Toto dílo napsal pro N.F. Remonda. Avšak název *Monadologie* nepochází od Leibnize, ale od jenského právního filozofa H. Kohlera, který v roce 1720 zveřejnil německý překlad tohoto díla. V *Monadologii* popisuje svůj systém analyticky a nakonec analogicky. K hledání předpokladů a k jejich závěrům dochází pomocí analogie z toho důvodu, že analogii považuje za jedinou cestu, která vede k metafyzice.³¹

³¹ LEIBNIZ, Wilhelm Gottfried. *Monadologie a jiné práce*. Přeložil Jindřich HUSÁK. Praha: Svoboda, 1982. s. 7-15.

4.1 Filozofie Gottfrieda Wilhelma Leibnize

Leibniz je dalším představitelem novověkého realismu, jehož hlavním jádrem filozofie je poznání, teorie pravdy a ontologický pluralistický systém. Tvrdí, že k pravdivému poznání jsme schopni dojít, ale je potřeba jít cestou různými stupni poznání.³²

Descartovu dualismu a Spinozovu monismu čelí pluralismem, kde všechno vychází z nekonečného množství principů. Vychází z analogického principu, kdy je všechno v přírodě živé. Zatímco jeho předchůdci rozprostraněnost brali jako základ bytí, Leibniz přišel s vysvětlením, že to, co se rozkládá, je mnohotvárné a složené z prvků. Pokud by nebyly takové absolutní prvky, nemohlo by existovat nic skutečného a těmi prvky jsou konečné substance. Substance ale je sama pro sebe silou a bez ní by nemohla vzniknout aktivita. Leibniz rozprostraněnou hmotu nazývá monádami. Monády jsou živá, individuální, nekonečná, nedělitelná a nerozprostraněná jsoucna, která jsou stvořená Bohem. Mají v sobě určitou sílu, která každé monádě přiděluje její dva projevy. Mají dvě formy projevu, první je vnímavost a druhá je žádostivost. Žádostivost ale nedosahuje celého vnímání, ale pouze jeho části. Vnímání je stav představující mnohost v jednoduché substancii. Monády jsou uzavřené, navzájem se nemohou ovlivňovat a jejich pohyb vychází zevnitř. Cílem jejich harmonického vzájemného vztahu je předzjednaná harmonie, jejímž společným původcem je Bůh, ze kterého tryskají a vyzařují monády. V monádách je harmonie dána od Boha a dle Leibnize je svět uspořádán právě touhou harmonií.^{33 34 35}

³² LEIBNIZ, Wilhelm Gottfried. *Monadologie a jiné práce*. Přeložil Jindřich HUSÁK. Praha: Svoboda, 1982. s. 15-16.

³³ HÖFFDING, Harald, KRÁL, Josef. *Přehledné dějiny filozofie*. 2. vyd. Praha: Tisk Tempo, a.s. 1941. s.121-122.

³⁴ LEIBNIZ, Wilhelm Gottfried. *Monadologie a jiné práce*. Přeložil Jindřich HUSÁK. Praha: Svoboda, 1982. s. 25-32.

³⁵ ADAMOVÁ, Lenka, Vladislav DUDÁK a Václav VENTURA. *Základy filosofie, etiky: základy společenských věd: pro střední školy*. 4. vyd. Praha: Fortuna, 2004. ISBN 80-7168-905-X. s. 82.

5 Gottfried Wilhelm Leibniz a jeho pojetí Boha

Stejně jako Descartes i Leibniz začíná svoji filozofii poznáním, hledáním pravdy a zabýváním se idejí. Jelikož zastává názor, že Descartes nic uspokojivého ohledně pravdivosti idejí nenalezl, snaží se sám nějak najít uspokojivé řešení tím, že se pokouší definovat určité poznatky o poznání a idejích. Poznání rozděluje vždy na dva protikladné póly a začíná vždy tím záporným a dále vyděluje to kladné, cílem toho je dojít k pravdivému poznání. První dělení poznání je na temné a jasné. Temné poznání je takové poznání, kde danou věc z minulosti známe, ale nejsme schopni ji rozlišit od věci jí podobné, pokud ji znovu uvidíme. Jasné poznání je opakem temného, kdy poznáme již známou představu. Jasné dále dělí na zmatené a zřetelné. Zmatené poznání popisuje jako takové, které nepostačí k rozlišení věci od jiných, vím, jak to vypadá, ale nevím, proč to tak vypadá. Je odkázané na naše smyslové zkušenosti, pokud to nepoznáme svými smysly, nikdy nebudeme mít představu o tom, jak to vypadá. Zřetelné poznání vykládá jako takové, které se opírá o přesnou definici, kterou poznáme na základě určitých znaků nebo jejich postačujících výčtů. Zřetelné poznání dále rozlišuje na neadekvátní a adekvátní. Neadekvátní poznání má sice přesnou definici, svoje přirozené vlastnosti, ale smyslově jsou omezené či se odlišují. Opakem je adekvátní poznání, kde o všech znacích můžeme říci, že jsou zřetelné až poté, co je podrobíme analýze. Posledním rozdělením adekvátního poznání je na symbolické a intuitivní. Symbolické dokáže rozlišit na obecně známé symboly, čísla, kdežto intuitivní má zřetel na naši vnitřní představu. Za nejdokonalejší poznání považuje takové, které je zřetelné, adekvátní a intuitivní, které nemůže vzbudit dvojí význam, dva lidi nemůžou stejný pojem vidět jinak. Pokud zřetelně poznáváme, tak idejí máme pouze tehdy, když užíváme intuitivní myšlení.³⁶

Všechno musí být poznatelné pomocí své ideje, ale tou ideou je zřetelnost, adekvátnost a intuitivnost, tou je ta idea sama o sobě neboli Bůh. Bůh je všechno a všechno je poznatelné. Ale tvrdí, že nemůžeme předpokládat nejvyšší bytost, dokud nevyvrátíme možnost, že by nebyla. K pravdivosti či nepravdivosti idejí dochází pomocí rozlišení mezi

³⁶ LEIBNIZ, Wilhelm Gottfried. *Monadologie a jiné práce*. Přeložil Jindřich HUSÁK. Praha: Svoboda, 1982. s. 15-18.

nominální definicí, kde se pomocí znaků odlišují od jiných věcí a reálnými definicemi, kde je možnost dané věci. Sama o sobě nominální hodnota ale nestačí, protože pokud není definovaná věc možná, nemůžeme dojít k dokonalému vědění. Tady rozlišuje ideu pravdivou, kde je pojem možný, a nepravdivou, kde pojem obsahuje spor. Možnost věci poznáváme podle a-priori, to, co víme předem, jak danou věc utvořit, vyrobit či cokoliv s ní udělat a-posteriori, kdy vidím výsledek věci, ale nevím příčinu toho, proč ta věc má takový výsledek, jaký má. Leibniz se neodvažuje říci, zda se všechny pojmy dají rozložit do základních božích atributů. Narozdíl od Descarta, který je představitelem dualismu, vyznává Leibniz pluralismus neboli nekonečné množství principů, ve kterém tvrdí, že za podstatou světa stojí základní jednoduché jednotky substance neboli monády. Monády představují jsoucna stvořená Bohem, jsou nedělitelná, nerozprostraněná, jsou samostatná, nejsou schopna samy od sebe zaniknout a zároveň nejsou vytvořitelná, protože jsou samy od sebe a ani jiné monády ji nevytvářejí. Monády spolu nekomunikují, navzájem se neovlivňují a jsou uzavřené, nemůže zvenčí do nich nic a z nich samotných také nic nevychází. Vznikají stvořením, zaniknou zničením a složené věci vzniklé z více monád se zničí oddělením jejich částí. Uvnitř monády není možný žádný pohyb a nedochází k žádné změně jako u složených věcí. Monády nejsou stejné, liší se vlastnostmi, nikoliv množstvím, dají se od sebe odlišit. Stejně jako lidí nejsou stejní, neexistují ani dvě naprosto stejné monády. Každá monáda je vystavená změně a k této změně dochází nepřetržitě. Z toho vyplývá, že změny docházejí pouze uvnitř monády, protože vnější příčina nemá na monádu vliv. Pokud dojde v monádě ke změně, tak pouze zvnitřku, nikoliv zvnějšku a způsob změny je u každé monády individuální. V jednoduché monádě dochází ke změně v jejích částech ve stupních. Nalézáme v ní percepci a její změny, které uvnitř monády způsobují vnitřní činnosti. Mnohotvárnost vzniká žádostivostí našeho vnímání. Monáda má vlastní vnímání, které je vyjádřením svojí vlastní vnitřní záliby. Vůbec žádná věc se neděje jen tak náhodou. Všechny stvořené monády mají název entelechie, což je pojem pocházející od Aristotela, kterým nazýváme vývoj a pohyb člověka a živých organismů k jejich nejvyššímu stupni dokonalosti. Substance, které jsou jednoduché a obsahují v sobě percepci nazývá monády nebo entelechie, ale duši dává název díky jasnějšímu poznání doprovodnými vzpomínkami. Duše je více než monáda, občas vypadá jako jednoduchá substance tím, že v některých stavech není percepce jasná,

ale tím, že takovýto stav netrvá věčně. Duše je více než monáda. Pokud uvnitř monády dojde ke změně vnitřního principu v přítomnosti, nese si změnu do budoucnosti. Paměť ukotvuje vědomí v čase a uchovává zkušenost. Pokud je daná zkušenost silná či je silně vnímaná z minulosti, dochází k snadnějšímu poznání. Tím se odlišuje monáda od duše, protože tohle monády nemají. Lidé se od zvířat liší rozumem, poznáváme sami sebe a Boha, to nazývá duchem a jsme schopni rozlišit pravdu dle rozumu, tu zkušenost jsme schopni dokázat.³⁷

Poznání pravdy se zakládá na dvou principech. Na principu sporu, kde je nepravdivé to, co v sobě obsahuje spor a pravdivé je to, co neobsahuje spor, to, co nemůže být pravda. Leibniz rozlišuje dva druhy pravd. První pravdu nazývá rozumovou, která je dána rozkladem na monády, kdežto druhý typ pravdy, faktové pravda jsou nepodložené. Nepodložené neboli faktové pravdy mají nějaký rozumový základ, pod kterým se rozum zákonitě ptá, ale ikdyby došel k nějakému vysvětlení, tak vysvětlení má faktický základ, který se dá rozložit. Nedokážeme se rozumově dokázat, co je nekonečné, ale víme, že existuje prapůvodní příčina těch faktů a tou je Bůh. Při vzniku dané věci se ptáme, po jejím důvodu, který ale můžeme nazvat jediné Bohem, protože racionálně se nedostaneme daleko. Jelikož Bůh stačí na všechno, nemusí existovat dva či více bohů, existuje pouze jeden dostačující Bůh. Leibniz pokládá Boha za nejvyšší, jedinou, nutnou a všemu procházející substanci, na které je všechno závislé. Bůh je původem všech věcí a tím, že nejsou vytyčené žádné hranice, tím je dokázána boží dokonalost a jeho nekonečnost. Lidé a zvířata stvořil Bůh dokonalé, ale vlivem vlastní přirozenosti jsme nedokonalý a naše vlastní existence je omezená. Bůh v sobě zahrnuje vše, co je, ale zároveň možnost všeho, co by mohlo být. Základní existence nutně zahrnuje možnosti jsoucna, tudíž i možnosti Boha, která je pak už nutná, protože jí nic nestojí v cestě.³⁸

Bůh je dle Leibnize jednoduchá, prazákladní substance, která tvoří veškeré monády. Bůh je mocí, poznání a vůlí a na základě toho tvoří či mění principy nejlepšího.

³⁷ LEIBNIZ, Wilhelm Gottfried. *Monadologie a jiné práce*. Přeložil Jindřich HUSÁK. Praha: Svoboda, 1982. s. 156-161.

³⁸ LEIBNIZ, Wilhelm Gottfried. *Monadologie a jiné práce*. Přeložil Jindřich HUSÁK. Praha: Svoboda, 1982. s. 161-164.

Monády se rozdělují podle dokonalosti, čím je zřetelnější, tím je dokonalejší. Například jeden tvor je méně dokonalý než druhý tím, že se jím nechá ovládat. Hierarchie monád byla stvořena už na počátku a byla stvořena Bohem, jehož zásahem působí jedna monáda na druhou, protože stvořená monáda sama nemůže působit na vnitřní monády jiné. Když Bůh porovnává dva tvory, porovnává jejich dvě odlišné substance, skrze jejich vzájemné působení, pak tak, která určuje druhou je aktivní a ta, která je určována na druhou je pasivní. Díky možnosti existuje nekonečně mnoho světů, ale reálně existuje pouze jeden určený skrze vhodnost. Vhodnost je vyjádřením dokonalou hierarchií monád. Reálně stvořený svět je Bohem nejlepší, který poznal a ve své dobrotě zvolil a stvořil. Každá monáda v sobě zahrnuje nekonečné množství vesmíru, ale každá pouze skrze svoje percepce a tím je omezená. Skrz duši pociťuje každé tělo nekonečno a nemůže se ale rozvinout dokonale, protože tělo není schopné vnímat nekonečno. Každá monáda má tělo a ve spojení s entelechií vzniká živý tvor a ve spojení s duší vzniká živočich. Obě těla jsou organická, a protože je každá monáda jakýmsi zrcadlem dokonale uspořádaného vesmíru, musí se také nacházet jak v těle, tak i v duši monády. Toto organické tělo živého tvora je Božím dílem, kdy v každé nejmenší části až po nekonečno jsou stroji na rozdíl od automatů stvořených lidmi, kde pouhé nejmenší částičky nejsou strojem ve své části. I ta nejmenší část živého tvora je dělitelná do nekonečna a zároveň se každá dělí na další části a každá část obsahuje vlastní pohyb. Leibniz chce tímto říci, že i když něco nevidíme pouhým okem, neznamená to, že to nežije, i ta nejmenší část je plná života. Každé tělo, které žije, má svoji entelechii a tou je řízeno a představuje v živočichu duši. Ale každá část těla se skládá z dalších živých tvorů, které jsou také řízeny stejným způsobem. Dokazuje tím, že sice duše mění tělo, ale nikdy ne takovým způsobem, že by byla zbavena svých orgánů. To znamená, že nesouhlasí s tím, že by došlo k přestěhování duší, protože neexistuje tělo bez duše, ale zároveň není možné, aby se duše odloučila od těla. Jedině Bůh nemá tělo.³⁹

Plození vnímá jako určitý vývoj a růst, smrt popisuje jako snížení a zmenšování. Zastává názor, že v semenech, ze kterých vznikají živí tvorové, je nejen organické tělo, ale

³⁹ LEIBNIZ, Wilhelm Gottfried. *Monadologie a jiné práce*. Přeložil Jindřich HUSÁK. Praha: Svoboda, 1982. s. 161-169.

také jejich duše a početím tohoto živého tvora dochází postupně k jeho formování a tím se stává živočichem jiného druhu. Pokud ale živí tvorové vznikají z těchto semen, říká se jim semenné živočichové, který patří do vyššího stupně živočichů, ale ne každý živočich je takto tvořen, druhý typ, který rozlišuje jsou ti, kteří vznikají, reprodukují se, ale zanikají, protože jen ty silnější dokáží přežít. A tito živočichové mají senzitivní duše, ale jen pro ty vyvolené platí, že dozrají k lidské přirozenosti a jejich senzitivní duše se dostanou na úroveň rozumu a být duchy. Výsledkem toho je, že Leibniz tvrdí, že pokud živý tvor nevnikne přirozenou cestou, nemůže stejným způsobem ani zaniknout, takže plození, zničení a případná smrt neexistuje. Duše je nezničitelná, jede si podle svých vlastních zákonů skládající se z žádostí, účelů a prostředků, tělo se sice rozpadá, ale řídí se také svými zákony, zákony pohybu. Duše a tělo se ale potkají a Leibniz to nazývá předzjednanou harmonií, v harmonii, kde jsou zákony duše a těla v harmonii. Leibniz poukazuje na rozdíl mezi duchem a duší. Duše jsou zrcadlem vesmíru a všeho a všech, kdežto jednotlivý duch je mimo svého Stvořitele a je schopna pochopit vesmír a různé zákonitosti. Duchové vstupují do společenství Boha, ale Bůh se k nim chová ne jako k těm, které stvořil, ale jako ke svým poddaným či svým dětem. Když se duchové shluknou, vytvoří boží stát, který je nejdokonalejší a který řídí sám Bůh. Tento stát je velkolepým dílem Božím ze všech a projevuje mu svoji dobrotu, ale moudrost a moc projevuje všude. I tady ale vládne určitá harmonie mezi Bohem, který tento stát stvořil a mezi tím, kdo vládne duchům. Bůh jako stvořitel světa může ho přirozeně zničit stejně jako přirozeně svět vznikl, ale dokáže ho i obnovit jako vládce, který ale trestá či odměňuje druhé.⁴⁰

⁴⁰ LEIBNIZ, Wilhelm Gottfried. *Monadologie a jiné práce*. Přeložil Jindřich HUSÁK. Praha: Svoboda, 1982. s. 169-173.

6 Baruch Spinoza

Nizozemský filozof a představitel novověkého realismu Baruch neboli Benedictus Spinoza se narodil 24.11.1632 v Amsterdamu. Byl republikán a demokrat. Pocházel z židovské kupecké rodiny a studoval na židovské škole, která se zabývala převážně hebrejským jazykem a výkladem Bible, talmudu a kabaly. Mluvil latinsky, holandsky a španělsky. Studium na této škole ho neuspokojovalo a raději se věnoval četbě Descartových spisů, vzdělával se v matematice a v přírodních vědách. K tomuto studiu ho přivedl F. A. van den Enden, lékař, který působil na latinské škole. Byl ale později obviněn z ateismu a vyhnán z Holandska odešel do Francie. Spinoza začínal jako židovský teolog, ale našel rozpory v bibli a v talmudu, přestal věřit náboženským pověrám a neúčastnil se náboženských obřadů. Z tohoto důvodu a za kritické názory byl v roce 1656 ve svých 24 letech vyloučen a proklet amsterdamskou židovskou obcí. Po tomto vyloučení přijal jméno Benedict. Na tuto situaci reagoval protestním spisem, ale po úniku od své vraždy neznámým člověkem, opustil Amsterdam. Žil na venkově blízko Ouderkerku, od roku 1660 v Rijnsburgu u Leidenu, od roku 1663 ve Voorburgua u Haagu. Žil v ústraní a chudých poměrech, zaměstnával se studiem a spisováním svých děl a vydělával si broušením optických skel. Díky profesoru Fabritiusovi, který vyučoval na univerzitě v Heidelbergu, mu byla nabídnuta filozofická katedra, ale musel slíbit, že nebude narušovat oficiální náboženství. Spinoza tuto nabídku odmítl s tím, že netuší, kde má vytyčené hranice své filozofie na to, aby k porušování oficiálního náboženství nedošlo. V roce 1673 odešel do Urechtu s úmyslem nastoupit do republikánské strany k hlavnímu štábu prince de Condé, aby přispěl k míru, ale vrátil se domů, protože se s princem nesešel. Dopisoval si s významnými učenými a mysliteli, např. s lékařem L. Meyerem, matematikem a logikem E. W. Tschirnhausen, chemikem R. Boylem, fyzikem Ch. Huygensem anebo s filozofem G. W. Leibnizem, který ho navštívil v roce 1676. Od roku 1669 žil v Haagu, kde 21.2.1677 skonal na tuberkulózu.

Během svého života vydal dva spisy. První pochází z roku 1663 a jmenuje se *Principy Cartesiovy filozofie s dodatkem Metafyzických myšlenek* a v roce 1670 spatřilo světlo světa dílo *Traktát teologicko-politický*, který byl zakázán v roce 1674, protože se nelíbil teologům. V tomto díle se zabýval náboženskou svobodou a pokládá příspěvky ke

kritice biblických knih. Pro jeho smrti byly zakázány i *Posmrtná díla z roku 1677*. Napsal také *Krátký traktát o bohu a člověku a jeho štěstí*, kde poprvé spojuje vědecké pojetí přírody s náboženskými představami. Dále sepsal *Traktát o zdokonalení rozumu* a *Traktát politický*, který napsal před smrtí, ale nedokončil ho. V *Traktátu teologicko-politickém* a v *Traktátu politickém* se dotýká i doktríny státu, kde hlásí rozdíl mezi přírodním stavem a mezi životem ve státě. Je zastáncem názoru, že stát by měl zabezpečit svobodu a samostatnost mnohem více než v přírodním stavu, ale zároveň podotýká, že se jedinec nezbavuje své svobody, pokud je součástí státu. Sepsal gramatiku hebrejského jazyka a *Rozpravu o duze*.

Jeho hlavním dílem je *Etika*, vyložená způsobem geometrickým, kde postupoval deduktivní metodou. Toto dílo nese svůj název *Etika* z toho důvodu, že se Spinoza snažil řešit aktuální otázky života, svobody a štěstí člověka. Výsledkem jeho myšlení směřovalo k tomu, aby lidé dosáhli nejen pravého blaha, ale také pravého štěstí. Na začátku každé části vykládá definice, následně přistupuje k axiómům⁴¹ nebo postulátům⁴² a část zakončuje tvrzením, které se snaží doložit důkazy nebo důsledky či zaopatřit poznámkami. *Etika* se skládá z pěti částí. První část byla o Bohu, druhá O přírodě, třetí O původu a přirozenosti afektů, čtvrtá O lidské nesvobodě neboli o síle afektů a pátá O moci rozumu neboli o lidské svobodě. Pojednává o základních myšlenkách pojetí přírody ve všeobecný světový názor a řeší v ní aktuální otázky jako postavení člověka ve světě, o jeho jednání, štěstí a svobodě. *Etika* byla prohlašována za nejzřetelnější knihu. Cílem bylo nalézt pravdivé blaho, zpřístupnit ho všem, aby všichni dosáhli pravého štěstí. Křesťanská obec snášela hněv na Spinozovu, snažila se ho vymazat z lidských myslí a jeho dílo upadlo v zapomnění. Jeho filozofie byla umlčována z toho důvodu, že předběhla svoji dobu. Ale nakonec se přece jenom dostal do podvědomí. V roce 1697, 20 let po jeho smrti, napsal P. Bayle krátkou zprávu o Spinozově životě v Historickém a kritickém slovníku. Článek,

⁴¹ Axióm (z řec. axióma) je tvrzení, které se nedokazuje, protože je evidentní. NESVADBA, Petr. *Slovník základních pojmů z filosofie*. Praha: Fortuna, 1999. ISBN 80-7168-627-1. s.14.

⁴² Postulát (z lat. postulatium) je požadavek, předpoklad či poučka. NESVADBA, Petr. *Slovník základních pojmů z filosofie*. Praha: Fortuna, 1999. ISBN 80-7168-627-1. s. 96-97.

který byl předmluvou k *Posmrtným dílům* z roku 1677, dal podnět k zájmu o Spinozův život a učení. K jeho odkazům se hlásili představitelé německého myšlení jako J. H. Jacobi, J. G. Herder, J. W. Goethe, G. E. Lessing a představitelé klasické filozofie J. G. Fichte, F.W. Schelling, G.W.F. Hegel, L. Feuerbach. Obdivovatele si našel i v představitelích ruské revoluční demokracie, mezi nimiž patří například A. I. Gercen. Jeho dílo bylo oceněno také klasiky marxismu-leninismu jako K. Marxem nebo V.I. Leninem. Marxističtí filozofové se snažili vysvětlit ateismus a jeho materialistické pojetí Spinozovy filozofie. Mezi nimi byli G. V. Plechanov, A. M. Děborin, A. V. Lunačarskij, M. Dynnik, V. V. Sokolov a I. A. Konikov. Dnes je už vyhledávaným filozofem a hlásí se k němu celý svět. V roce 1921 byla v Haagu založena mezinárodní spinozovská společnost, Societas Spinoza, v roce 1927 se slavilo 250. Výročí jeho smrti a v roce 1932 se slavilo 300 let jeho narození.⁴³

⁴³ SPINOZA, Benedikt. *Etika*. Přeložil PhDr. Karel Hubka. Praha: Svoboda, 1977. s. 5-7, 9-12.

6.1 Doba a filozofie Barucha Spinozy

Baruch Spinoza byl ve své době neoblíben a umlčován, ale hlásila se k němu německá klasická filozofie. Jako důvod se uvádí, že předstihl svoji dobu a jeho myšlenky se přibližovali buržoazní situaci v Německu před vypuknutím buržoazní revoluce. Spinoza žil v 17. století v Nizozemsku, kde se narodil, a právě v té době buržoazie vzkvétala. Žil na rozhraní dvou epoch, mezi zanikajícím feudalismem a vznikající buržoazií. Buržoazní revoluce proběhla v Nizozemsku jako první v Evropě a díky tomu došlo k zániku feudalismu ve Španělsku. Vznikly dvě společnosti, první Východoindická vznikla v roce 1602, která držela monopolní obchod s Indií a Západoindická, která vznikla v roce 1621. Hlavní město Nizozemska, Amsterdam, se stalo v té době největší bankou v Evropě. Holandsko se začalo specializovat na textilní průmysl ve městech jako je Leyden, Haarlem a Utrecht a v Delftu vznikla manufaktura na výrobu porcelánu a vše pronikalo do světa. Na severoamerickém kontinentě Holanďané založili Nový Amsterdam, dnešní New York, dále postupovali až do Antill a k Brazílii. Obchodně byly zastoupeni také v Guineji, v Kapském městě, na Cejlonu a v Japonsku, podařilo se jim také získat pod svoji vládu Sundské a Molucké ostrovy.⁴⁴

Nizozemsko po revoluci se chovalo jako federace složená z provincií. V každé provincii byla rada, kterou zastupovali nejbohatší zástupci kupeckých rodin. V čele rady stáli místodržící. Celý stát byl veden generálem, který sídlil v Haagu a hlavní místodržící. Nizozemsko se ale rozdělilo do třídních vrstev, protože zde pozůstávaly zbytky feudalismu. Mělo to dopady na všechny oblasti v životě, ve společnosti, v politice a v náboženství. Do Nizozemska přicházeli významní myslitelé, kteří se obávali perzekuce ve své rodné zemi. V té době vzkvétá malířské holandské umění a svoje díla ukazuje světu například Rembrandt. Kromě malířství byl silně ovlivněn i takovými filozofickými směry,

⁴⁴ SPINOZA, Benedikt. *Etika*. Přeložil PhDr. Karel Hubka. Praha: Svoboda, 1977. s. 8.

kteřé činily velké pokroky. Mezi ně patří materialistický panteismus⁴⁵ G. Bruna či materialismus⁴⁶ R. Descarta a T. Hobbse či matematické metody G. Galileiho.⁴⁷

Spinozova filozofie se opírá o přírodu, ze které všechno vychází a je propojené všeobecnými zákonitostmi a řádem přírody. Svoje příjmení použil také na určení svého učení, které nazývá *spinozismus*, což je popisován jako panteismus, kdy příroda a Bůh jsou totéž. Hlavní jádro jeho filozofie spočívá v monismu, kde všechno pochází z jedné, nekonečné, neměnné a božské substance. Substancí je Bůh, který je základem, je ve všem a je příčinou všech věcí. Dle jeho názoru všechno vyskytující se na Zemi má tělo a mysl. Substance jsou opatřeny atributy, které jsou její kvalitou a charakterem. Pouze dva atributy je schopno rozlišit naše poznání, a to jsou myšlení a rozprostraněnost, které jsou vlastností substance. Prostřednictvím těchto atributů se substance objevuje v konečných modech, kde atributem myšlení jsou ideje a atribut rozprostraněnosti představuje konečnost tělesa.⁴⁸

Spinoza se nezabýval jen filozofií, ale jeho velká část patří etice a politice. Je autorem výroku „*Svoboda je poznaná nutnost.*“⁴⁹ Nutnost bere jako příčinu, která je podložena přírodními zákony. Otázku svobody člověka považuje za střed svého etického učení. Svoboda spočívá na základě zásad rozumu. Rozum a vůle jsou totéž a člověk svobody dosáhne pomocí poznání, které závisí nejen na něm, ale i na předmětu poznání, pokud pochopí příčiny a nutnost, a to vše se mu daří udržet v souladu s přírodními zákony.

Nutnost objevuje i v politice, kde vyjadřuje názory, že stát by měl vychovávat lidi k tomu, aby se lidé mohli rozumně a svobodně projevovat a měli vlastní názory. Za neštěstí státu považuje skutečnost, kdy jsou lidé za svoji pravdu trestáni smrtí,

⁴⁵ Panteismus (z řec. pan = vše, theos = bůh) vše je Bůh, ve všem spočívá Bůh (Spinoza: „deus sive nature“). NESVADBA, Petr. *Slovník základních pojmů z filozofie*. Praha: Fortuna, 1999. ISBN 80-7168-627-1. s. 91.

⁴⁶ Materialismus (z lat. materia = hmota) je filozofické učení, kde se základní substance pokládá za hmotu a její formy vědomí jsou projevem hmoty na určitém stupni vývoje. NESVADBA, Petr. *Slovník základních pojmů z filozofie*. Praha: Fortuna, 1999. ISBN 80-7168-627-1. s. 72.

⁴⁷ SPINOZA, Benedikt. *Etika*. Přeložil PhDr. Karel Hubka. Praha: Svoboda, 1977. s. 7-9, 12.

⁴⁸ SPINOZA, Benedikt. *Etika*. Přeložil PhDr. Karel Hubka. Praha: Svoboda, 1977. s. 12-25.

⁴⁹ ADAMOVIÁ, Lenka, Vladislav DUDÁK a Václav VENTURA. *Základy filozofie, etiky: základy společenských věd: pro střední školy*. 4. vyd. Praha: Fortuna, 2004. ISBN 80-7168-905-X. s. 81.

vyhnanstvím nebo veřejnou potupou. Staví se proti tvrzení Hobbse, kdy nahrazuje jeho výrok „člověk člověku vlkem“⁵⁰ na výrok „člověk člověku bohem“⁵¹, kde se snaží ukázat, že prospěch a štěstí jedince spočívá v prospěchu, dobra a štěstí celé společnosti. Tvrdí, že jedinec může těchto hodnot dosáhnout díky společnosti, která rozvíjí jeho sílu a schopnosti. Společnost je pro jednotlivce garantem svobody, bezpečnosti, existence a určité morálky, která ale v přírodní podobě neexistuje.⁵²

⁵⁰ SPINOZA, Benedikt. *Etika*. Přeložil PhDr. Karel Hubka. Praha: Svoboda, 1977. s. 38.

⁵¹ SPINOZA, Benedikt. *Etika*. Přeložil PhDr. Karel Hubka. Praha: Svoboda, 1977. s. 38.

⁵² SPINOZA, Benedikt. *Etika*. Přeložil PhDr. Karel Hubka. Praha: Svoboda, 1977. s. 32-34.

7 Baruch Spinoza a jeho pojetí Boha

Spinozovo poznání spočívá v přiměřeném objektivním řádu věcí, kde odráží přírodní souvislosti. Rozlišoval ideje a objektivní skutečnost. Poznání tkví v tom, že ideje, které mají svůj pořádek a souvislosti, by se měli ztotožňovat s pořádkem a souvislostí věcí. Touto cestou je možné dosáhnout poznání rozumu. Ve svém díle *Traktát o zdokonalení rozumu* se zmiňuje o skutečnosti, že čím více duch poznává sám sebe, tím poznává více přírodu a následně po větším poznávání přírody poznává svoji sílu. Spinoza důvěřoval faktu, že v lidském rozumu se nacházejí pravdivé ideje a zde pomocí matematické dedukce je schopen nalézt takovou cestu, která ho dovede k tomu, aby našel systém vědění, kde by pořádek a souvislost idejí byla v souladu s pořádkem a souvislostí věcí. Stejně jako svět je řetězem příčin a účinků a vše vychází z prvotní příčiny, považuje poznání za řetěz logických souvislostí a závěrů, které vyplývají z pravdivých idejí. Proto stejně jako název výše uvedeného díla, považuje poznání za průběh zdokonalení poznání, které postupuje od neznámého ke známému, které se kupí a obohacuje. Základní pravdivé ideje, odkud se postupuje cestou k poznání, poznáváme přímo mimo zkušenost jasně, zřetelně a intuitivně. Spinoza je považuje za věčné a neměnné pravdy, které ale nejsou jenom výsledkem matematické dedukce a rozumu, ale pochází z takové dedukce, kde pravdivé ideje reflektují základní princip jevů a předmětů a tím vzniká zrcadlení objektivního řádu a souvislostí věcí. Velká role spočívá v přesném určování či definování podstaty jevů a předmětů, protože když budou správně definovány, tak bude odhalena příčina jejich vzniku. Spinoza se snaží, aby ideje a definice vyjadřovali příčiny jevů, a to prostřednictvím studia přírody.⁵³

Stejně jako Descartes a Leibniz je pro něho ve filozofii důležitá příčina neboli nutnost. Podle Spinozy příčina a účinek se nemohou od sebe lišit. Na základě toho tvrdí, že pokud se dvě se mají k sobě příčinou a účinek, tak se jedna dá odvodit z druhé, a tudíž není nutno rozlišovat mezi příčinou a účinkem. Tím dochází ke tomu, že příčina se nachází ve věci samé anebo v něčem jiném. To, co má příčinu samu v sobě, nazývá Spinoza

⁵³ SPINOZA, Benedikt. *Etika*. Přeložil PhDr. Karel Hubka. Praha: Svoboda, 1977. s. 18.

*causa sui*⁵⁴ a prostřednictvím ní formuluje substanci, která je jedinou substancí, jež nebyla vytvořena, ale je vytvořena sama sebou a absolutně, nic nemůže její existenci bránit. Je nepodmíněná, nutná, je příčinou všech příčin, je věčná, nekonečná a dokonalá. Substance v sobě zahrnuje vše, co existuje a je určitou nutností, ze které vyplývají všechny zákony. Tím, že je substance dokonalá, je také nehybná, neměnná a nedělitelná. Substance je pouze jediná, protože kdyby substancí bylo více, omezovaly by se navzájem a žádná by pak nemohla být příčinou sama sebe. Substance je nedělitelná, nemůže se dělit, není omezená a nemůže ani vzniknout a ani zaniknout.⁵⁵ A to dalo základ tomu, že příroda je vnitřní silou, co hýbá ve všem, co je *natura naturans*⁵⁶, nikoliv ale co je *suma natura naturata*.⁵⁷ K *natura naturans*⁵⁸ náleží substance a atributy a k *natura naturata*⁵⁹ patří mody a tyto stránky tvoří jeden a tentýž svět a díky tomuto svět vysvětluje z něho samého a likviduje ze světa stvořitele a Jeho zásahy.⁶⁰ Spinoza tvrdí, že „o Bohu a o přírodě se liší od minění, jichž hájí obyčejně novodobí křesťané. Tvrdím totiž, že Bůh je vnitřní, nikoli vnější příčina všech věcí. To jest, tvrdím se sv. Pavlem, že v Bohu všechny věci žijí a „se hýbají“. ⁶¹ Je zastáncem názoru, že Bůh nemůže mít lidské vlastnosti, protože kdyby měl rozum, který se vystihuje danými zkušenostmi, které mají být chápány a vůli, která vyžaduje určitý cíl, kterého nebylo dosaženo, tak by to bylo v rozporu s boží dokonalostí.⁶²

⁵⁴ SPINOZA, Benedikt. *Etika*. Přeložil PhDr. Karel Hubka. Praha: Svoboda, 1977. s. 19.

⁵⁵ HÖFFDING, Harald, KRÁL, Josef. *Přehledné dějiny filozofie*. 2. vyd. Praha: Tisk Tempo, a.s. 1941. s. 118.

⁵⁶ HÖFFDING, Harald, KRÁL, Josef. *Přehledné dějiny filozofie*. 2. vyd. Praha: Tisk Tempo, a.s. 1941. s. 118.

⁵⁷ HÖFFDING, Harald, KRÁL, Josef. *Přehledné dějiny filozofie*. 2. vyd. Praha: Tisk Tempo, a.s. 1941. s. 118.

⁵⁸ SPINOZA, Benedikt. *Etika*. Přeložil PhDr. Karel Hubka. Praha: Svoboda, 1977. s. 26.

⁵⁹ SPINOZA, Benedikt. *Etika*. Přeložil PhDr. Karel Hubka. Praha: Svoboda, 1977. s. 26.

⁶⁰ SPINOZA, Benedikt. *Etika*. Přeložil PhDr. Karel Hubka. Praha: Svoboda, 1977. s. 26-27.

⁶¹ HÖFFDING, Harald, KRÁL, Josef. *Přehledné dějiny filozofie*. 2. vyd. Praha: Tisk Tempo, a.s. 1941. s. 118.

⁶² HÖFFDING, Harald, KRÁL, Josef. *Přehledné dějiny filozofie*. 2. vyd. Praha: Tisk Tempo, a.s. 1941. s. 118.

Spinoza ztotožňuje nejen přírodu se substancí, ale zároveň ztotožňuje také substancí, přírodu i Boha. Spinozův Bůh neexistuje mimo přírodu, je nad ní. Vše, co existuje je Bůh a totéž platí i obráceně. A tím dochází ke svému učení neboli *deus siva nature*⁶³ čili Bůh neboli substance. Tím pokládá své učení nazývané *spinozismus* za panteismus, což ale není úplně přesné, protože tím, že ztotožňuje Boha s přírodou, Bohu odnímá nadpřirozené rysy a přírodě je přisuzována dokonalost. Proto se *spinozismus* spíše vykládá jako materialismus a ateismus.⁶⁴

Substance je určena atributy. Atributy jsou vlastnosti neboli kvalita substance neboli podstata bytnosti substance. Tím, že je substancí dokonalá, obsahuje nekonečné množství atributů, které jsou nekonečné a tvoří základ a formu substance. Proto substance není úplně dokonalá, protože je tvořena jako integrita nekonečnými a nespočtenými atributy. To, co patří k danému atributu, se interpretuje pouze daným atributem a nemají na to vliv žádné jiné atributy. To, co nemá příčinu samu v sobě, jsou mody. Jejich příčina se nachází v substancí a pomocí řetězu příčin a následků tvoří projevy substance.⁶⁵

I když je substance takto stvořena atributy, naše poznání je schopno rozlišit pouze dva druhy atributů. První atribut je atribut rozprostraněnosti neboli hmoty a druhým je atribut myšlení neboli ducha. Atribut rozprostraněnosti představuje substancí neboli Boha, který je záležitostí rozprostraněnou. Spinoza se snažil v atributu rozprostraněnosti najít pohyb, který je nekonečným modem. Jelikož je ale substance nehybná a tím ruší její dokonalost, nepovažuje Spinoza pohyb za atribut substance. Atribut myšlení je nestvořitelná, věčná a nekonečná. Substance je nejen rozprostraněná věc, ale je také věcí myslící. Příroda je oduševnělá a toto učení se nazývá *hylozoismus*.⁶⁶ Nekonečným modem atributu myšlení je nekonečný rozum a patří tam i rozum člověka. Spinoza zahrnuje do rozumu i psychické jevy jako například lásku, přání a vůli. Ve svém díle *Etika* se snaží rozlišit mezi psychikou lidí a psychikou ostatních živých bytostí. Tvrdí, že živočichové cítí, ale necítí stejně jako lidé. Oba dva atributy substance mají stejnou váhu a pokládá

⁶³ SPINOZA, Benedikt. *Etika*. Přeložil PhDr. Karel Hubka. Praha: Svoboda, 1977. s. 20.

⁶⁴ SPINOZA, Benedikt. *Etika*. Přeložil PhDr. Karel Hubka. Praha: Svoboda, 1977. s. 17-22.

⁶⁵ SPINOZA, Benedikt. *Etika*. Přeložil PhDr. Karel Hubka. Praha: Svoboda, 1977. s. 22.

⁶⁶ SPINOZA, Benedikt. *Etika*. Přeložil PhDr. Karel Hubka. Praha: Svoboda, 1977. s. 23.

atributy substance včetně těch dvou za nezávislé. Tím ale Spinoza se přiklání k paralelismu a tím zavrhuje tělesné a duševní jevy. To, co se děje v těle neboli ve fyzické stránce, není příčinou duševní stránky a platí to i obráceně. Tudíž tělesná stránka patří do rozprostraněného atributu a stránka duševní patří do atributu myšlení. Spinoza se v Etice zmiňuje, že „*substance myslící a substance rozlehlá jsou jednou a toutéž substancí, která je chápána jak ve smyslu prvního, tak i ve smyslu druhého atributu. Tak i modus rozlehlosti, i idea tohoto modu jsou toutéž vyjádřenou dvěma způsoby*“.⁶⁷

*Causa sui*⁶⁸ neboli příčina sama sebe v sobě na rozdíl od substance nezahrnuje existenci. Je věčná, nepohybuje se, nemění se a vyskytuje se mimo čas a prostor. Jelikož nemá vlastní existenci, tak z jejích základů existence modů nevyplývají. Vzniká vnější příčinou, je konečná, vyskytující se ve změně prostoru, času a pohybu, vzájemně na sebe působí, dělí se a shlukují se. Jejich shrnutí vytváří Vesmír. Zde se Spinoza dotýká problému, kdy se snaží vyřešit, jak z věčné a neměnné substance vznikají konečné a proměnlivé mody. Tento protiklad je jeho největší slabina. Řešení našel v nekonečných modech, které představují pohyb a klid těla a nekonečný rozum spočíval pro vědomí. Snažil se najít vztah mezi substancí a konečnými věcmi, ale tento problém nebyl schopen vyřešit a nedokázal nalézt odpovědi na to, proč všechny věci existující v Bohu a z Něho nutně vyplývají.⁶⁹

Nutnost vznikající prostřednictvím jednoty světa vyjádřené substancí, je základní Spinozovou ideou. Každá věc má nějakou vnější příčinu a díky této příčině je schopna své existence. Příčina se nachází buď uvnitř dané věci nebo mimo danou věc. Jelikož substance obsahuje existenci, všechno ostatní vzniká díky vnější příčině. Vše, co se s danou věcí děje, různé pohyby, změny, zánik či vznik je důsledkem příčiny. A tak je složen svět. Svět je složen z nekonečných příčin, kde jedna příčina je příčinou té druhé. Na konci zůstává

⁶⁷ SPINOZA, Benedikt. *Etika*. Přeložil PhDr. Karel Hubka. Praha: Svoboda, 1977. s. 25.

⁶⁸ SPINOZA, Benedikt. *Etika*. Přeložil PhDr. Karel Hubka. Praha: Svoboda, 1977. s. 25-26.

⁶⁹ SPINOZA, Benedikt. *Etika*. Přeložil PhDr. Karel Hubka. Praha: Svoboda, 1977. s. 26.

pouze nekonečná substance. Ve sledu všech příčin se neobjevuje žádná nadpřirozenost, vše je postaveno na základě přírodních zákonitostí.⁷⁰

Boha vnímá jako všeobecnou příčinnost, kterou vyjádřil v jednom konceptu dopisu panu J. Ostensovi, „*Tvrdil jsem, že z přirozenosti Boha vše vyplývá s nevyhnutelnou nutností, podobně jako z přirozenosti trojúhelníka vyplývá, že jeho tři úhly, jsou rovny dvěma pravým a podobně jako z přirozenosti Boha vyplývá, že Bůh myslí*“⁷¹. Takové a jiné názory vedly k tomu, že byl Spinoza ovlivňován z fatalismu.⁷² Proti fatalismu se během svého života bránil, protože tvrdil, nutnost, která vyplývá z boží přirozenosti oproti nutnosti, která vychází z geometrických obrazců, není fatalismus, ale je nutností spočívající v přírodě podpořená přírodními zákonitostmi.⁷³

Láska k Bohu čili *amor dei intellectualis*⁷⁴ je u Spinozy vrchol jeho filozofie. Člověk poznává nejen vnější svět, ale také sám sebe a podstatu své přírody. Spinoza si nevysvětluje nesmrtelnost lidské duše, protože lidská mysl ji nenalézá ve svém trvání, ale v tom, že člověk dochází k věčnosti tím, že poznává substanci, Boha, přírodu a část substance, se kterou je spojen a která ho tvoří. Vyplývá z toho, že lidská duše žije v Bohu a skrze Něho se poznává. Tím, že dochází k poznání této nekonečné substance, která tvoří základ člověka, se člověk blíží k věčnosti a nekonečnosti.⁷⁵

⁷⁰ SPINOZA, Benedikt. *Etika*. Přeložil PhDr. Karel Hubka. Praha: Svoboda, 1977. s. 27.

⁷¹ SPINOZA, Benedikt. *Etika*. Přeložil PhDr. Karel Hubka. Praha: Svoboda, 1977. s. 28.

⁷² SPINOZA, Benedikt. *Etika*. Přeložil PhDr. Karel Hubka. Praha: Svoboda, 1977. s. 28.

⁷³ SPINOZA, Benedikt. *Etika*. Přeložil PhDr. Karel Hubka. Praha: Svoboda, 1977. s. 28.

⁷⁴ SPINOZA, Benedikt. *Etika*. Přeložil PhDr. Karel Hubka. Praha: Svoboda, 1977. s. 42.

⁷⁵ SPINOZA, Benedikt. *Etika*. Přeložil PhDr. Karel Hubka. Praha: Svoboda, 1977. s. 42.

8 Porovnání myšlení Reného Descarta s jeho následovníky

Descartovo myšlení se v mnohém liší od jeho následovníků. První odlišnost můžeme nalézt přímo v jeho filozofii, kde je jako jediný ze tří představitelů dualismu neboli vyznává dvě substance, a to *res extensa* a *res cogitans* čili tělo a duše. Kdežto W.G. Leibniz byl zastáncem pluralismu, kde byl svět stvořen nekonečným množstvím monád a Baruch Spinoza pro změnu vyjadřoval, že všechno vychází pouze z jedné substance.⁷⁶

Descartovo poznání se opírá o metodickou skepsi, kde se nemůže za pravdivé považovat to, z čehož vyplývá pochybnost a vše pravdivé musí být bez pochyby a jasné a zřetelné.⁷⁷ Leibniz poznání dělí do stupňů a dochází k tomu, že za pravdivé poznání považuje takové, které je jasné, zřetelné a intuitivní.⁷⁸ Spinozova cesta k poznání pochází skrz pravdivých idejí, kde docházíme mimo zkušenost k poznání, které je také jasné, zřetelné a intuitivní a pravdivé ideje vycházejí z příčiny a účinku.⁷⁹

Dualismus, který představuje Descartes, se skládá ze dvou substancí, *res extensa* a *res cogitans*, jsou na sobě nezávislé, duše je schopná žít bez těla a zůstane takovou duší, i kdyby tělo neexistovalo, a nad oběma substancemi se vyskytuje třetí a tou je Bůh. Obě dvě substance jsou na třetí substancí závislé a nedokázaly by bez Boha existovat.⁸⁰ Pluralismus u Leibnize je tvořen nekonečným množstvím monád, kde Bůh je monáda

⁷⁶ DVOŘÁK, Jan, František EMMERT, Alena FABIČOVICOVÁ, et. al. Odmaturuj! ze společenských věd. 2., přeprac. vyd. Brno: Didaktis, 2015. ISBN 978-80-7358-243-2. s. 205.

⁷⁷ DVOŘÁK, Jan, František EMMERT, Alena FABIČOVICOVÁ, et. al. Odmaturuj! ze společenských věd. 2., přeprac. vyd. Brno: Didaktis, 2015. ISBN 978-80-7358-243-2. s. 205.

⁷⁸ LEIBNIZ, Wilhelm Gottfried. *Monadologie a jiné práce*. Přeložil Jindřich HUSÁK. Praha: Svoboda, 1982. s. 15-18.

⁷⁹ SPINOZA, Benedikt. *Etika*. Přeložil PhDr. Karel Hubka. Praha: Svoboda, 1977.

⁸⁰ HÖFFDING, Harald, KRÁL, Josef. *Přehledné dějiny filozofie*. 2. vyd. Praha: Tisk Tempo, a.s. 1941. s. 109.

všech monád a ze kterého všechny monády tryskají.⁸¹ Spinoza jediná a nekonečná substance je *causa sui* neboli příčina sama sebe a Bůh a příroda jsou jedno a totéž.⁸²

U Descarta rozlišujeme dvě substance, kdežto Spinoza je považuje za atributy neboli vlastnosti substance a tvrdí, že mají stejnou váhu a včetně těch dvou spolu s ostatními atributy jsou nezávislé. Spinozova substance má dva pro naše poznání rozlišitelné atributy a tím jsou atribut rozprostraněnosti a atribut myšlení. Spinoza tvrdí, že rozprostraněnost tvoří atribut substance neboli Boha a že rozprostraněnost je tělesná. Nepokládá rozprostraněnost za hmotu, za kterou ji považuje Descartes z toho důvodu, že rozprostraněnost nemůže vyčerpat veškeré základy přírody.⁸³

Spinozovo myšlení a rozprostraněnost podobně jako tělo a duše člověka, jsou dvě vyjádření jedné substance. Z toho vyplývá, že překračuje dualismus, protože obě dvě Descartovi substance podléhají zvlášť vlastním zákonitostem, kdežto Spinozova substance má stejnou podstatu a jednotnou zákonitost.⁸⁴

V *Meditaci o první filozofii v její šesté Meditaci* Descartes praví: „*Přírodou vůbec nemyslím nic jiného než Boha samého anebo též spojitost všech stvořených věcí, jež má původ v Bohu.*“⁸⁵ Tím se shoduje se Spinozou, kde pro něho je příroda a Bůh jedno a totéž.⁸⁶

G. W. Leibniz kritizuje Descartův důkaz boží existence a to tím, že dochází k omylu, pokud něčemu rozumíme či si to pamatujeme, že jsme tomu kdysi rozuměli, takže jsme buď spokojeni se slepým poznáním nebo nám uniká přesný rozbor pojmu.

⁸¹ HÖFFDING, Harald, KRÁL, Josef. *Přehledné dějiny filozofie*. 2. vyd. Praha: Tisk Tempo, a.s. 1941. s. 122.

⁸² SPINOZA, Benedikt. *Etika*. Přeložil PhDr. Karel Hubka. Praha: Svoboda, 1977. s. 20.

⁸³ SPINOZA, Benedikt. *Etika*. Přeložil PhDr. Karel Hubka. Praha: Svoboda, 1977. s. 22.

⁸⁴ SPINOZA, Benedikt. *Etika*. Přeložil PhDr. Karel Hubka. Praha: Svoboda, 1977. s. 25.

⁸⁵ HÖFFDING, Harald, KRÁL, Josef. *Přehledné dějiny filozofie*. 2. vyd. Praha: Tisk Tempo, a.s. 1941. s. 109.

⁸⁶ SPINOZA, Benedikt. *Etika*. Přeložil PhDr. Karel Hubka. Praha: Svoboda, 1977. s. 20.

Chce tím říci, že boží existenci můžeme dokázat jen tehdy, když pojem sám o sobě nebude vykazovat žádný spor. A tímhle chce Leibniz dokázat Boží existenci.⁸⁷

Leibniz není spokojen ani s Descartovým pojetím pravdivého poznání, kde se mu nelíbí jeho zásada, že jasné a zřetelné poznání je takové, které je pravdivé. Toto Descartovo tvrzení napadá tím, že zahrnuje v sobě, že danému pojmu musíme rozumět, ale nesmí v něm být obsažen spor.⁸⁸

Leibnizovi se nelíbí nedostatečné pojetí substance u Descarta, kde u něho nestačí dle Leibnize, aby rozprostraněnost interpretovala jednotu věci. Jednota věci není jen bytím vedle bodů nebo jejich činnosti. Leibniz poukazuje na tuto jednotu prostřednictvím monády, kde je to, co je, skutečně jedno. „*Co není vpravdě jedna bytnost, není ani vpravdě bytností.*“⁸⁹

Zatímco duše je pro Descarta nesmrtelná, tak Leibniz je zastáncem názoru, že duše je nezničitelná, jede si podle svých vlastních zákonů skládající se z žádostí, účelů a prostředků, tělo se sice rozpadá, ale řídí se také svými zákony, zákony pohybu. Duše a tělo se ale potkají a Leibniz to nazývá předzjednanou harmonií, v harmonii, kde jsou zákony duše a těla v harmonii. Naopak Spinoza nepovažuje duši za nesmrtelnou, protože věčnost lidské mysli nevyplývá z jejího trvání, ale z toho, že člověk se přibližuje k nekonečnosti a věčnosti tím, že poznává tu část nekonečné substance, která tvoří jeho podstatu. Lidská duše žije v Bohu a poznává se přes Boha.^{90 91}

Leibnizova harmonie monád, bez které by svět nevzniknul, vysvětluje tím, že z Boha tryskají a vyzářují monády podobně jako u Spinozy, kde jeho substance působí

⁸⁷ LEIBNIZ, Wilhelm Gottfried. *Monadologie a jiné práce*. Přeložil Jindřich HUSÁK. Praha: Svoboda, 1982. s. 18-19.

⁸⁸ LEIBNIZ, Wilhelm Gottfried. *Monadologie a jiné práce*. Přeložil Jindřich HUSÁK. Praha: Svoboda, 1982. s. 19.

⁸⁹ LEIBNIZ, Wilhelm Gottfried. *Monadologie a jiné práce*. Přeložil Jindřich HUSÁK. Praha: Svoboda, 1982. s. 25-26.

⁹⁰ SPINOZA, Benedikt. *Etika*. Přeložil PhDr. Karel Hubka. Praha: Svoboda, 1977. s. 43.

⁹¹ LEIBNIZ, Wilhelm Gottfried. *Monadologie a jiné práce*. Přeložil Jindřich HUSÁK. Praha: Svoboda, 1982. s. 25-26.

sebezáchovným úsilím modů. Avšak Leibniz ale z hlediska jednoty a mnohosti se od Spinozy odlišuje tím, že Bůh je jenom monada vedle jiných monad, kdežto u Spinozy je substance ve vnitřní souvislosti s mody.⁹²

Všichni tři představitelé novověkého racionalismu opírají svojí filozofii nejen o rozum, ale také o matematické a geometrické základy, což můžeme vidět z jejich děl.⁹³ Například Spinozovo dílo *Etika* je psáno geometrickým úsudkem.⁹⁴

⁹² HÖFFDING, Harald, KRÁL, Josef. *Přehledné dějiny filozofie*. 2. vyd. Praha: Tisk Tempo, a.s. 1941. s. 122.

⁹³ ADAMOVÁ, Lenka, Vladislav DUDÁK a Václav VENTURA. *Základy filozofie, etiky: základy společenských věd: pro střední školy*. 4. vyd. Praha: Fortuna, 2004. ISBN 80-7168-905-X. s. 81.

⁹⁴ SPINOZA, Benedikt. *Etika*. Přeložil PhDr. Karel Hubka. Praha: Svoboda, 1977. s. 15.

Závěr

Moje bakalářská práce se zabývala problematikou pojetí Boha Reného Descarta. Ve své práci jsem se zmínila o jeho dvou následovnicích a těmi byli Gottfried Wilhelm Leibniz a Baruch Spinoza. Všichni tři byli představitelé novověkého racionálního myšlení. René Descartes byl představitelem dvou substancí neboli *res extensa* a *res cogitans* čili tělo a duše, Gottfried Wilhelm Leibniz byl zastáncem pluralismu, kde je svět stvořen z nekonečného množství monád a Baruch Spinoza se zabýval monismem, kde existuje jen jediná substance a kde Bůh a příroda představují jedno a totéž.

V práci jsem porovnála pojetí Boha Reného Descarta s pojetím Boha Gottfriedem Wilhelmem Leibnizem a pojetí Boha s Baruchem Spinozou. Snažila jsem se hlouběji pochopit problematiku všech tří filozofů a zjistila jsem, že přestože jsou následovateli Reného Descarta, tak jejich filozofie a pojetí Boha jsou značně odlišné a jak Leibniz, tak Spinoza kritizují Descartovu filozofii a jeho pojetí, protože zastávají jiný postoj a zároveň mají jiný náhled na věc. Zároveň se také snaží vyvrátit Descartův dualismus a dokázat to prostřednictvím směru, který zastávají.

Jak bylo uvedeno výše, tak z díla těchto filozofů vyplývá, že se shodují v tom, že pokládají Boha za nejvyšší, jedinou, nutnou a všemu procházející substanci, na které je všechno závislé. Bůh je původem všech věcí a tím, že nejsou vytyčené žádné hranice, tím je dokázána boží dokonalost a jeho nekonečnost. Lidé a zvířata stvořil Bůh dokonalé, ale vlivem vlastní přirozenosti jsme nedokonalý a naše vlastní existence je omezená. Bůh v sobě zahrnuje vše, co je, ale zároveň možnost všeho, co by mohlo být.

Seznam použitých informačních zdrojů

HÖFFDING, Harald, KRÁL, Josef. *Přehledné dějiny filozofie*. 2. vyd. Praha: Tisk Tempo, a.s. 1941.

DESCARTES, René. *Meditationes de prima philosophia* = Meditace o první filozofii. Přeložil Tomáš MARVAN, přeložil Petr GLOMBÍČEK. Praha: OIKOYMENH, 2001. Knihovna novověké tradice a současnosti. ISBN 80—7298-036-X.

DESCARTES, René. *Rozprava o metodě: jak vést správně rozum a hledat pravdu ve vědách*. Přeložil Karel Šprunk. Praha: OIKOYMEN, 2016. Knihovna novověké tradice a současnost. ISBN 978-80-7298-212-7.

SPINOZA, Benedikt. *Etika*. Přeložil PhDr. Karel Hubka. Praha: Svoboda, 1977.

LEIBNIZ, Wilhelm Gottfried. *Monadologie a jiné práce*. Přeložil Jindřich HUSÁK. Praha: Svoboda, 1982.

DVOŘÁK, Jan, František EMMERT, Alena FABIČOVICOVÁ, et. al. *Odmaturuj! ze společenských věd*. 2., přeprac. vyd. Brno: Didaktis, 2015. ISBN 978-80-7358-243-2.

ADAMOVIČ, Lenka, Vladislav DUDÁK a Václav VENTURA. *Základy filozofie, etiky: základy společenských věd: pro střední školy*. 4. vyd. Praha: Fortuna, 2004. ISBN 80-7168-905-X.

NESVADBA, Petr. *Slovník základních pojmů z filozofie*. Praha: Fortuna, 1999. ISBN 80-7168-627-1.

INTERNETOVÉ ZDROJE

Slovník filozofických pojmů. *Integralna_akademia* [online]. [cit. 2019-07-07]. Dostupné z:
http://www.jozefmiko.sk/03_integralna_akademia/08_integralna_akademia/02_filozofia/01_okcidentalna_filozofia/slovník_filozofických_pojmů/slovník_filozofických_pojmů.pdf

